

De Sint-Ludgeruskerk van Zele met het Van Peteghemorgel

EMIEL VERSTREPEN

GENT 2004

*Uitgegeven in opdracht van de Bestendige Deputatie
van de Provincieraad van Oost-Vlaanderen*

H. BALTHAZAR, gouverneur-voorzitter

M. DE BUCK, A. VERCAMER, I. VERLEYEN, F. VAN GAEVEREN,

J.-P. VAN DER MEIREN, C. VAN CAUTER, gedeputeerden

A. DE SMET, provinciegriffier

naar aanleiding van 300 jaar kerkwijding

© Provinciebestuur Oost-Vlaanderen

Dienst 92 / Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium

BELEIDSVERANTWOORDELIJKE *J.-P. Van Der Meiren, gedeputeerde*

SUPERVISIE *Andrea De Kegel*

ALGEMENE LEIDING *Anthony Demey*

COÖRDINATIE *Jan Van Damme*

FOTO'S *Ansfried De Vylder*

TAALCORRECTIE *Kristof Messiaen, Stef Cock*

GRAFISCHE VORMGEVING *Aanzet / MakingMagazines, Gent*

DRUK *New Goff nv, Gent*

WETTELIJK DEPOT *D/2004/1933/2*

ISBN *90-74311-466*

Met dank aan

MARIA VERHEIRSTRAETEN, *provincieraadslid en schepen van Zele*

Z.E.H. ALFONS WILLEMS, *deken van Zele*

ANTOON FAUCONNIER, *titularis van het Van Peteghemorgel*

JOZEF DAUWE

PROF. DR. ANDRÉ VAN DOORSELAER

Z.E.H. LUDO COLLIN, *kanunnik*

LEO WUYTS

RUDOLF SCHÜTZ

GUIDO GEERINCK

SIMONNE VAN EETVELDE-JACOBS

De Sint-Ludgeruskerk van Zele met het Van Peteghemorgel

EMIEL VERSTREPEN

▲ De Heilige Ludgerus

De Fries Ludger werd omstreeks 742 geboren in een adellijke familie in Loenen-aan-de-Vecht bij Utrecht. Zijn grootouders en zijn ouders stonden dicht bij Willibrordus (†739) en Bonifatius (†754), wier missiewerk zij steunden. Hij kreeg zijn opleiding in het Sint-Martinusklooster in Utrecht. Dan vervolmaakte hij zich vier jaar in de theologie in de domschool te York (Engeland), een centrum van wetenschap, bij Alcuïnus, de latere raadsman van Karel de Grote. Hij werd in Keulen priester gewijd (777) en was werkzaam in het woelige gebied Dokkum en de Groninger Ommelanden. Zo bouwde hij voort op het bekeringswerk van Willibrordus en Bonifatius.

Zijn arbeid werd onderbroken door de vrijheidsstrijd van de Saksen en de Friezen onder Widukind, waardoor Ludger moest vluchten (784). Met zijn broer Hildigrim ondernam hij te paard een bedevaart naar Rome, waar hij van paus Hadrianus I een hernieuwde missioneringsopdracht ontving. Voor de altaren van nieuwe kerken kreeg hij relieken mee. Hij verbleef ook in Monte Cassino (Italië), waar hij de benedictijnenregel leerde kennen en Karel de Grote ontmoette (787). Daar vertrouwde de vorst hem als missiegebied vijf gouwen toe, centraal in Friesland gelegen. Ter ondersteuning van dat missiewerk schonk hij Ludger ten eeuwigen dage en in volle eigendom het stift van Sint-Pieter in Leuze (Oud-Brabant, nu Henegouwen) met al zijn aanhorigheden, waaronder het vorstelijk kroondomein Zele. Later kreeg Ludger als werkterrein ook West-Saksen toegewezen (792), dat hij met het kruis moest bevrijden van de afgoderij. Karel de Grote had er 4000 weerbare Saksen ter dood laten brengen; hun leider Widukind had zich laten dopen 'en met hem een groot aantal van zijn krijgers'. Zo werd Ludger de apostel van de Saksen. In Mimigernaford (nu Münster) bouwde hij een basilica, toegewijd aan de Heilige Paulus, een klooster (Münster = *monasterium*) en een domschool voor de opleiding van priesters (het huidige Gymnasium Paulinum). In 799 stichtte hij in Werden (Essen aan de Ruhr, Westfalen) een *Eigenkloster* naar de regel van de Heilige Benedictus. Hij benutte de *donatio Caroli* (de schenking van Karel) om de abdij van een inkomen te verzekeren. Zo werd Zele een Duits abdijgoed. Ook in Helmstedt en in Nottuln bouwde hij een klooster. In 805 werd hij de eerste bisschop van Münster.

Ludger was niet enkel als organisator actief, maar schreef ook een *Vita Sancti Gregorii et Alberici*, een levensbeschrijving van zijn Utrechtse leermeesters, en een werk over de Heilige Bonifatius. Hij stierf tijdens een bisschoppelijke visitatie te Billerbeck op 26 maart 809. Zijn lichaam werd overgebracht naar Werden,

waar hij, evenals in Münster, nu nog wordt vereerd. De kerk van Zele kreeg in 1721 van de abt van Werden een relikwie van de heilige.

Ludgerus is de patroon van de landbouwers, die bij hem gunstig weer en een goede oogst afsmecken. Deze verering gaat terug op het wonderverhaal waarin Ludger in Dokkum een troep vraatzuchtige wilde ganzen van de graanakkers verdreef. Op zijn feestdag (26 maart) greep de Ludgerusomwegang plaats, een bidprocessie door de velden, om de zegen over de veldvruchten af te smeken; in de zaaitijd offerden de boeren in de kerk graan. Op de deuren van de stallingen werden niet zelden medailles van Ludgerus of Benedictus opgehangen. Ludgerus werd ook aangeropen tegen blindheid en oogkwalen, omdat hij de blinde Friese hofzanger Bernlef het gezicht teruggaf. Men kwam naar Zele op bedevaart tegen wratten of 'werten', volksetymologisch verwijzend naar het toponiem Werden. Er bestaan verscheidene drukken van devotieprentjes met litanieteksten, kopieën van de aflatenbul en gebeden als *Negendaagsche Oefeningen ter eere van den H. Ludgerus*; hierop wordt hij afgebeeld in bisschoppelijk ornaat met een kerkje of de bijbel op de hand en naast hem twee of drie ganzen. Of ook wel eens als monnik aan een schrijftafel.

▲ De band Zele-Werden

1200 jaar Zele werd in 2000 groots gevierd. Rond 800 trad Zele aanwijsbaar naar voren in de geschiedenis, als eigenkerkelijk goed van de abdij van Werden. Door de schenking van Zele aan Ludger als vrij allodiaal bezit kreeg de Duitse benedictijnenabdij de volledige beschikking over Zele met grond-, cijns- en tiendrechten en geestelijke bestuursmacht. Het tiende deel van de landbouwopbrengst kwam haar toe in natura, later in pachtgeld. Naar het Karolingisch principe ging hiervan een derde naar de eigenaar in Duitsland, een derde naar de plaatselijke tiendheffers in de proosdij en een derde, de *matricularia*, ging naar de Zeelse armen. De *grove* of *grote tienden* werden geheven op graangewassen, de *krijtende tienden* op de eerste worp van het grootvee, de *capuynen* of *vleestienden* op kleinvee en de *smalle* of *kleine tienden* op vlas en moestuinproducten. Deze landbouwproducten werden opgeslagen in de tiendschuren. Het handschrift *De Ghelibelleerde Sententie* (1688, kerkarchief Zele) vermeldt dat in de stallen van de tiendheffer een fokhengst, een fokstier en een beer (varken) werden gehouden voor het vee van de tiendgerechtigden. In de proosdij (*praepositura*) beleefden enkele monniken en lekenbroeders uit Werden en Zele onder leiding van een

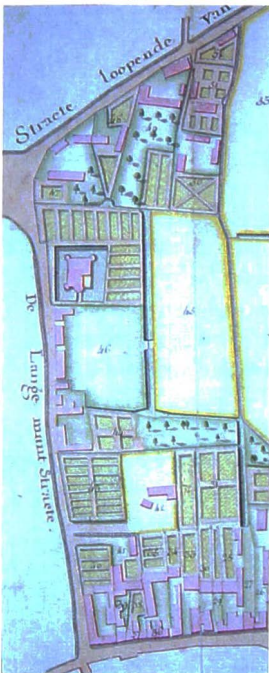
proost hun adagium *Ora et labora* (Bid en werk): acht uren gebed per etmaal, acht uren werk en acht uren rust. In monnikenlijsten in het *Werdenfonds* van het *Nordrhein-Westfälisches Hauptstaatsarchiv* te Düsseldorf vonden wij de vermelding van novicen met welbekende Zeelse familienamen tot de 18de eeuw. Jaarlijks vulden zij de voorraadschuren en zorgden voor de abdij-inkomsten: het *Flanderngeld* (het geld uit Vlaanderen). Het innen van de tienden werd later verpacht aan rentmeesters. Toch was het niet zo slecht leven onder de kromstaf. De monniken hebben veel bijgedragen tot de religieuze, culturele en economische ontwikkeling van de gemeente. Schelde en Durme werden ingedijkt, bossen geroid en de heidegrond vruchtbaar gemaakt door het drieslagstelsel.

Naast het tiendrecht had de Werdense abt ook het kerkelijk patronaats- of collatierecht: het recht op de benoeming van de bedienaars van de eredienst en op de inkomsten. De abt van de Duitse abdij droeg telkens gewillig bij tot de heropbouw en verfraaiing van de Zeelse kerk. Veel vragen over de priorij blijven onbeantwoord: het rijke archief van Werden dient systematisch te worden onderzocht. De afhankelijkheid van Werden bleef bestaan tot de verbeurdverklaring en secularisatie van de eens zo machtige Westfaalse Rijksabdij in 1803. De laatste twee abdijgronden in Zele gingen over naar het *Bureau de Bienfaisance* (Bureau van Weldadigheid). Sinds 1983 onderhouden Zele en Werden broederbanden.

▲ De vorige kerkenbouw

Veel pleit voor een kerstening van Zele vóór de Karolingische schenking van de gemeente aan Ludger. Er is vooreerst de belangrijke aloude bewoningsconcentratie op het grondgebied Zele. Vervolgens werd Zele, in *een rijk dat zich uitstreckte van de Elbe tot de Ebro*, als een uitgelezen kroondomein geschonken aan de missionerende Ludger. Konden monniken uit Werden zich hier zomaar vestigen en tienden opeisen? De oudste patroonheilige van de kerk, Michiel, wijst op een vroege kerstening: de Germaanse dondergod Donar moest plaats ruimen voor de aartsengel met zijn bliksemend zwaard. Tevens duidt de titulatuur van de Zeelse kerk, die haar onderscheidde van de andere kerken uit de omtrek: *ecclesia primitiva, ecclesia major-matrix* (de eerste, de meerdere kerk, de moederkerk), op een eerbiedwaardige leeftijd. Het kerkrechtelijk statuut van Zele bij de benoeming van pastoors was *parochie van eerste klas*. Zele genoot steeds een groot aanzien onder de zestien dorpen die het Land van Dendermonde vormden. Het was het voornaamste lid bij de Hoofdschepenbank van Dendermonde en voerde bij het

hoofdcollege het woord in naam van de andere dorpen. De officiële aankondigingen, die het hele *Land* betroffen, geschieden eerst, zo niet uitsluitend, in de *prince-lycke prochie Zele*. Wanneer om advies gevraagd werd of om beden (belastingen) was het de *Wet van Zele* die in naam van alle gemeenten optrad. Hetzelfde kan worden gezegd van de belangrijke plaats van Zele in het Prinse-lijk Leenhof van de heerlijkheid Dendermonde.

Wij mogen gerust aannemen dat er bij de Dries in de Merovingische periode een primitief hoevekerkje werd opgetrokken. Wij kunnen het ons zo voor de geest halen: een driebeukige ijle schuur met houten skelet, vlechtwerk en lemen wanden (vakwerkbouw) en op het gebinte een strooien of rieten dak. De dries is het driehoekig dorpsplein van de Salische Franken met gras en hoge bomen beplant, het uitgangspunt van drie oude wegen (naar het Scheldeveer toe, naar Gent en naar het Waasland; het oude stratenpatroon is nog steeds te volgen). Bij valavond verzamelden de herders er hun schapen bij hun terugkeer van de 'gemene' weiden vóór de dieren de hoeven binnentrokken. Hier werd door de vierschaar recht gesproken. Op de dorpsdries greep tot 1714 de kermis (kermis = kerkmisp, het feest van de kerkwijding) met de jaarmarkt plaats op het feest van Sint-Michiel (29 september). Processies hielden er halt bij een rustaltaar aan het kapelletje van Sint-Nicolaas van Tolentijn – de plaats van de eerste kerk? Vlakbij lag het immense Hof ten Trul (nu Post- en Langemuntstraat), in de Middeleeuwen omwald en versterkt met zware toegangspoort en hoektorens. Was dit ooit de vronhoeve, het centrale hof van een vorstelijk domein, met het *zelhof* of *sala* (vergaderzaal), waarvan het toponiem Zele is afgeleid?

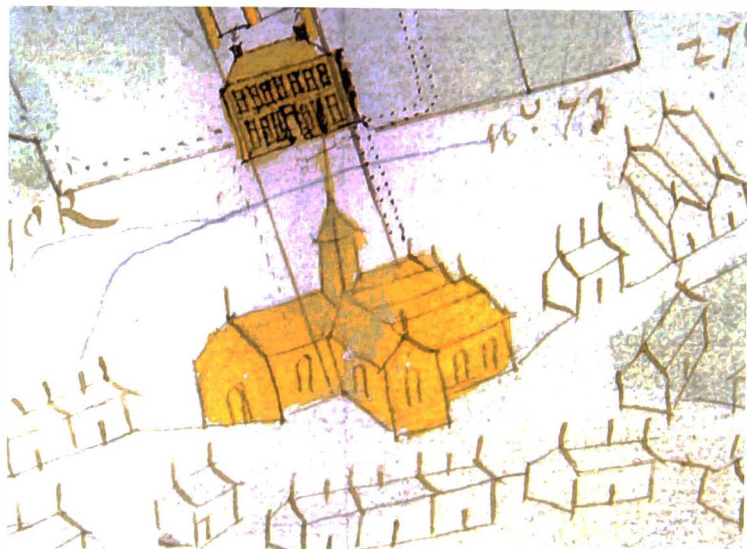
Een duidelijker aanwijzing vinden wij op de *Kadasterkaart van Pieter Meysman* (1690) uit het kerkarchief van Zele. Die vermeldt bij de Dries richting Gent percelen van de abdij: *den akker van Werden, den pastorelen akker, de priesteragie, de proosdije*. Bij hun komst naar Zele beschikten de monniken over een gebedsruimte en daar dichtbij een hoevewoning met tiendschuren.

Een paar honderd meter zuidoostwaarts van de Dries op een lichte bodemverheffing, op de plaats van de huidige barokkerk op de Markt, bouwden de bene-

dictijnen in het begin van het tweede millennium een romaanse zaalkerk met de daarbij horende abdijgebouwen. Wij zien het abdijkerkje op een waterverftekening uit de periode 1550-1590, bewaard in de Koninklijke Bibliotheek van Brussel. Het is de oudste afbeelding van Zele. Op een heuvelrug ligt een eenbeukige, rechthoekig afgesloten kerk met een zadeldak en een vierkante westtoren met galmgaten in het klokkenhuis. Daarachter de hoge stenen proosdij, de abdiyanen errond. De vier hoektorentjes met hogels en de hoge spits met langwerpige peer zijn gotische toevoegingen. Men kwam de kerk binnen door de hal van de toren, de narthex. Aan elke zijmuur waren er drie rondboogvensters en de *neerkercke* was bijna even groot als het koor. Enkele restanten van dat oude vierkante monnikenkoor (8,45 m bij 8,45 m) bleven in de barokke kerk behouden. Beide tribunes zitten gevat in een gedichte rondboog, die doorloopt tot achter de kroonlijst. Deze rondboog is duidelijk te merken in de bovensacristieën of van in het koor aan de scheurlijnen rond het barokraam. De twee traveeën in het koor zijn ook korter dan deze in de benedenkerk. Bij het leggen van een nieuwe vloer in het koor (1956) kwam bovendien een oudere bevloering in blauwe hardsteen aan het licht en bij het leggen van de nieuwe vloer in de noordelijke sacristie (1991) bleek dat de muur tussen de sacristie en het koor in Doornikse kalksteen

was uitgevoerd. Voor de barokke kerk werd daarentegen zachtere kalkzandsteen gebruikt. De te Zele residerende monniken en lekenbroeders hadden in het koor hun gestoelte; tussen deze muren klonken ooit hun gregoriaanse gezangen bij missen en metten, lauden, kleine uren, vespers en completeen. Over die oude kerk worden we ook geïnformeerd door streekmonografieën van humanistische schrijvers uit de 17de eeuw. Zo heeft Lindanus het in *De Teneremunda* van 1612 over de voormalige Zeelse kerk *cuius pars vetusta, pars recenter restituta* (waarvan een deel oud is; het nieuwe deel hersteld). *De kerke is S. Lugier toegewijd, waervan een deel is ouder, het andere nieuwere, mogelyck te voren gebrandt en daer naer herbout*, wist ook Maestertius in zijn *Beschryvinge vande Stadt ende Landt van Dendermonde* (1646).

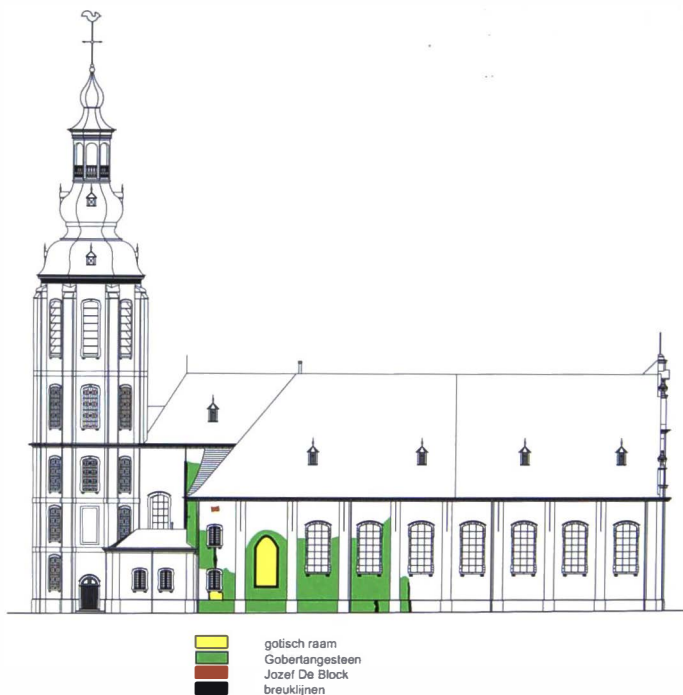
De *Kadasterkaart van Pieter Meysman* (1690, kerkarchief Zele) toont de onder-tussen verruimde kerk vlak voor de bouw van de huidige barokke kerk, met drie daken. Er zijn dus twee zijbeuken bijgebouwd (1606-1610). Het kerkarchief informeert ons inderdaad over drie koren: het hoogkoor, toegewijd aan Michiel (vanaf 1592 aan Ludgerus), met links daarvan het Lievevrouwekoor en rechts het Heilige-Geestkoor (na 1592: het nieuwe Michielskoor) met een zij-ingang.

Het romaans zaalkerkje werd ook nog vergroot westwaarts met een aanbouw van een voorkerk en zuidwaarts met een transept. Door deze aanbouw werd de westtoren een soort vieringtoren, centraal oprijzend boven de daken van het gebouw; de hoge naald maakte plaats voor een tentdak. De narthexhal van de toren met zijn twee doorgangen bevond zich nu midden in de benedenkerk. De kerk was een wirwar van ruimten en van stijlen. En ook van deze gotische kerk bleven fragmenten in de barokke kerk bewaard.

Gotische relictien

Aan de buitenzijde zijn grote partijen van de zijmuren restanten van de oude kerk. Zij zijn in grijze kalkzandsteen van Gobertange uitgevoerd. Deze hardere steensoort is gemakkelijk te onderscheiden van de okerkleurige, zachte Ledische kalkzandsteen van de barokke kerk (1699-1704) en de *roche jaune* van Massangis, gebruikt bij de restauraties van 1910 en 1982. Deze sporen markeren de hoogte van de voormalige kerk en de plaats van het verdwenen zuidtransept. Ook aan de plinten van de zijgevels zit deels nog de oude kordonlijst. De lengte van de zijbeuk is af te lezen aan de noordkant: de verticale breuklijn vóór het derde venster geeft oud en nieuw aan. Het halfronde barokke koorhoofd is aangebouwd; dit is te merken aan de scheurlijn, noordkant. Spitsboogramen van de bovensacristieën zijn te zien aan de oostkant. Een spitsboogram is voor een goed waarnemer te merken in het raamloos muurvlak van de beide zijgevels. Een dichtgemetseld venstertje zit onder het raampje van de benedensacristieën.

Ook binnenin markeren scheurlijnen in het koor en de middenbeuk de aanbouw van de zijaltaren en de barokke apsis. De pilasters en moerbogen van de zijaltaren dragen een primitief reliëf. De nevensacristieën werden gebouwd in 1642 en in 1667. De benedensacristieën hebben een laatgotisch graatgewelf en het barokvenstertje zit onder de gewelfbouw gedrongen; de buitenarchitectuur kreeg hier voorrang op de binnenarchitectuur. De zandstenen deuromlijstingen van de benedensacristieën refereren aan de Vlaamse renaissance. Ook een bovensacristie heeft een graatgewelf. Op de westmuur zijn ankers aangebracht, daterend van vóór de sacristiebouw. Behalve deze monumentale relictien resteren van de gotische kerk ook de verplaatste grafzerken en de doopvont, het schilderij *Christus tussen de twee moordenaars* en een gedeelte van de kerkschat.

Van deze gotische kerk zegde Antonius Triest, bisschop van Gent (1621-57), in zijn visitatieverslagen (1648, 1650, 1652) dat ze te klein was: *één kerk in zo'n uitgestrekte gemeente met 2300 paasbiechten en maar twee zondagsmissen...* Veel gelovigen moesten de dienst vanaf het kerkhof volgen. Als voorlopige oplossing kreeg Zele er een tweede onderpastoor bij, zodat drie zondagsmissen gecelebreerd konden worden. Over de gebrekkige toestand van de kerk klaagden ook de landdeken van Dendermonde (visitatieverslag, 1683) en Albertus de Hornes, bisschop van Gent (1681-94), in zijn verslag van 1686. Deze laatste riep een commissie samen van gezworen metselaars, timmerlui en leidekkers, die de kerk bouwvallig verklaarde. Daarop gaf de bisschop aan landdeken, pastoor en schepenen van de parochie de raad financiële middelen te zoeken voor verbouwingswerken.

▲ De barokke kerk

De tijd was echter niet rijp voor grote bouwwerken. De Devolutieoorlog (1667-68), Hollandse Oorlog (1672-78), Spaans-Franse Oorlog (1683-84), de Negenjarige Oorlog van de Liga van Augsburg tegen Frankrijk (1688-97) en de Spaanse Successieoorlog (1701-13) zorgden voor beroerde tijden. Door de nabijheid van de vestingstad Dendermonde had Zele het dikwijls zwaar te verduren: inkwartiering, levering van hand- en spandiensten aan de troepen, levering van paarden, plundering, brandschatting, verkrachting en moord.

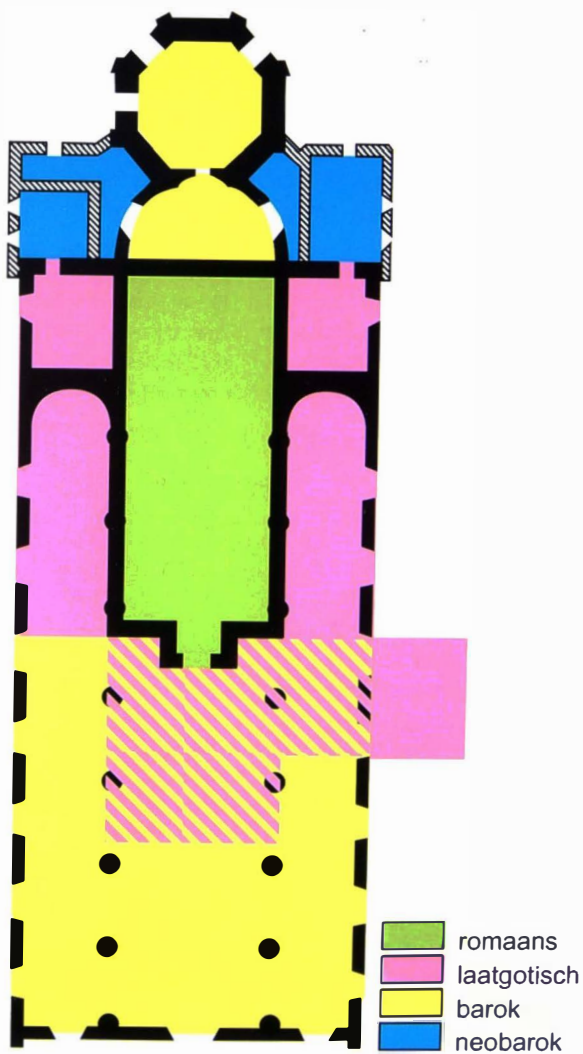
Toch kwamen reeds in 1697, onmiddellijk na het beëindigen van de Negenjarige Oorlog, de besprekingen tussen pastoor Jan van Wichelen, de kerkmeesters en de magistraat in een stroomversnelling. Architect was Jan Vrijeels, monnik in het augustijnenklooster van Dendermonde. Op 21 februari 1699 werd het metselwerk na openbare aanbesteding toegewezen aan meester-metselaar Hendrik Van Beesen van Zele.

Architect Jan-Baptist Vrijeels

Jan-Baptist Vrijeels werd in Gent geboren op 19 mei 1646. Zijn vader, Joos, was lid van de nering van schilders en beeldhouwers. Jan-Baptist bekwamde zich in de architectuur bij de Gentse bouwmeesters en trad in bij de augustijnen. Augustijnen- en jezuïetenarchitecten waren de verspreiders van de nieuwe contrareformatorische barokstijl. De augustijnen hadden in Dendermonde een illustre Latijns college (1627-1797) (nu Koninklijke Academie voor Schone Kunsten). Als novice werd Jean-Baptist naar het Dendermondse klooster gestuurd, waar hij op 22-jarige leeftijd geprofest werd. Naast bouwwerken voor de school en het klooster herstelde hij de brug over de Maas in Maastricht (1690), verbouwde de kerk van Zele (1699-1704) en bouwde de toren (1703-1718), zette de scheve toren recht van het Oostendse stadhuis (1709) en verbouwde er dat stadhuis zelf (1711). Vrijeels stierf op 73-jarige leeftijd in Dendermonde (7 augustus 1719) en werd er op het kloosterkerkhof begraven (Archief van de paters augustijnen, Gent).

Eerst werd de voorkerk gesloopt en de nieuwe westgevel gebouwd, dan sneuvelde het zuidelijk transept en meteen ook de centrale toren. Stap voor stap wer-

den gedeelten van de oude kerk afgebroken om plaats te maken voor de nieuwbouw. De zijgevels, de sacristieën en het koor konden blijven staan. Toscaanse zuilen verzezen in de middenbeuk met de scheibogenarcade; hierop werd het eiken dakgebinte geplaatst en met leien bedekt.

Eind september 1700 stond de ongewelfde, driebeukige kerk onder één zeldak, pronkend met een heerlijke voorgevel en bekroond met het vergulde zegkruis en het bouwjaar MDCC (1700). De binnenmuren werden bepleisterd, de glasramen ingepast, de marmeren vloer gelegd, de oude altaren en het orgel teruggeplaatst. Maar de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) vertraagde de werken. In 1703 begon niettemin de bouw van de oosttoren. De romp werd voorlopig afgedekt met een strooien dak en de klokken werden opgehangen in de nieuwe klokkenstoel, want hun bronzen geluid was nodig om de feestvreugde kracht bij te zetten en de bisschop te verwelkomen voor de plechtige inwijding van de kerk. Op 5 oktober 1704, bij het octaafteest van Sint-Michiël, consacreerde monseigneur Philippus-Erard van der Noot, dertiende bisschop van Gent (1694-1730), de bijna voltooide kerk. De wijding werd gememoreerd in een polychroom haut-relief boven het orgel met het wapenschild van de bisschop. Het kerkarchief bewaart de perkamenten wijdingsakte en de kerkrekeningen infor-

meren ons over de feestelijkheden: het knallen van de eresaluten en het verbruik van *20 potten wijn* op de pastorie. Het jaar daarop bekroonde een sierlijke torenspits uit wilgenhout de torenromp. De overwelving van de beuken gebeurde pas in 1710. De torenhelm bleek niet bestand tegen weer en wind en werd in 1718 vernieuwd in eik. Op pinkstermaandag 1718 kwam monseigneur van der Noot de oude zijaltaren inzegenen.

▲ Het buitenaanzicht

De westzijde is een eenvoudige klokgevel, evenwichtig en harmonisch opgebouwd (1700, Duffelse baksteen met gekantrechte Ledische zandsteen als parement, 21,60 m breed, 24,30 m hoog tot aan de gedrukte boog). Als barokgevel verwijst hij naar de jezuïetenarchitectuur, maar hij is minder rijk versierd. Het halsvormige bovenstuk op de kroonlijst, de attiek, eindigt op een gedrukte boog en draagt in verguld koperen letters de bouwdatum MDCC (1700) en een kruis (Guillaume De Vos, Antwerpen, 1700). Vier geprononceerde pilasters springen uit de muurvlakken en reiken tot boven, waar zij werden bekroond met siervazen in blauwe hardsteen van Soignies, vervaardigd in het atelier van Willem Kerrix. In 1943 werden ze vernieuwd door de Gentse beeldhouwer Oscar Sinia, die daarvoor witsteen van Massangis gebruikte. Twee oude vazen sieren nu de tuinen van het dekenhuis. De vier verticale pilasters worden oversneden door drie sterk afgetekende, horizontale lijsten. Ze verdelen het gevelvlak in zeven metrische onderdelen die de ordonnantie van de binnenruimte verraden: driebeukig, de middenbeuk breder en hoger dan elke zijbeuk. Het getal zeven is een klassieke maat in de architectuur en duidt op volkomenheid. Het komt in de architectuur van de Sint-Ludgeruskerk veel voor. Zwierige vleugelstukken verbinden de centrale partijen met de buitenste hoekpunten en eindigen op een spiraalvormig kussen. Het front van de gevel heeft zeven aflijningspunten: de vier stenen siervazen, het kruis en de twee basishoeken. Zeven openingen doorbreken het gevelvlak en brengen clair-obscurcontrasten: een rondvenster, dat daglicht brengt op de gewelfzolder, een groot venster met korfboog en twee ovale *oeils-de-boeuf*, die licht brengen in de kerk, een groot portaal en twee kleinere met portiekboog. Twee pilasters met Ionisch kapiteel omgeven het hoofdportaal en dragen een segmentboog met breed geprofileerde, doorbroken kroonlijst.

De forse verticale en horizontale lijnen tekenen een strenge, classicistische ordening af. De zwierige op- en neergaande lijnen van het bovenfront, de volu-

ten en de gezwenkte vleugels en de rondingen geven de gevel de vloeiende, ritmische bewogenheid van de barok. De confrontatie tussen de beide antipoden, soberheid en dynamiek, leidt tot een interessante spanning.

De zijgevels (lengte: 47,23 m; met nieuwe sacristie: 55,08 m) zijn rustig geled. Zeven gelijkvormige vensters met segmentboog en *guttae*, druppels, aan de dorpels brengen licht in de kerk. De steeds weerkerende uitspringende pilasters geven in hun herhaling een rustige ritmiek aan de zijgevel en een doorlopende muurplint scheidt eenheid. In het midden aan de zuidkant zit een blind portaal, met een grafzerk ervoor waarvan de tekstplaat werd verwijderd, behalve de bekroning met de letters D.O.M. Achter aan de langzevel wordt een blind muurpand gevolgd door een muurpartij met twee barokraampjes die licht brengen in de oude sacristieën. Boven het raam van de noordelijke bovensacristie staan twee stenen gemerkt *Jozef De Block*, herinnerend aan de Zeelse aannemer bij de restauratiewerken van 1907-1912. In 1879 werden de oude sacristieën verruimd met een aangebouwde sacristie en een *salle de catéchisme*, passend bij de stijl van

de kerk (architect E. Van de Vijvere, Sint-Gillis-Brussel, baksteen en parementsteen van Gobertange). Een immens zadeldak met aan elke zijde vier dakkapellen overspant de drie beuken. Oostwaarts loopt het dak smaller uit op het diepe priesterkoor met een dakkapel aan elke zijde.

In de zuidelijke zijgevel bevindt er zich een blind portaal. Het kwam er op aandringen van de boeren van de wijk Veldeken, die gratis met paard en kar de bouwmaterialen hadden vervoerd van de Scheldekade tot op de Markt, 2,5 km

ver. Zij eisten in mei 1699 een zuidelijke ingang, zoals bij de vorige kerk, om niet door de lijkdeur te moeten gaan, want dit bracht onheil mee. Zo niet weigerden zij het werk voort te zetten. Het portaal werd gebouwd met een portiekomlijsting, maar door het verzet van de pastoor kwam er een blinde deur.

Verspreid over het gebouw werden heel wat opschriften aangebracht. Vaak bevatten ze afkortingen. Veelvoorkomende afkortingen zijn:

- A-Ω begin- en eindletter van het Griekse alfabet. Gebruikt in het Oude en het Nieuwe Testament en in de christelijke iconografie om God te benoemen: Begin en Einde.
- D.O.M. verkorting van D(EO) O(PTIMO) M(AXIMO) (Aan God, de op-
perste en grootste). Latijnse titel van Jupiter; later door de
rooms-katholieke kerk overgenomen om God te eren.
- I.H.S. Jezusmonogram. De eerste drie letters van het Griekse woord
ΙΗΣΟΥΣ (Jezus). Uit deze verkorting ontstonden afleidingen
als: I(ESUS) H(OMINUM) S(ALVATOR) (Jezus, de redder van de
mensen) of in het vroegere Nederlands: I(ESUS), H(EILAND),
S(ALIGMAECKER).
- I.N.R.I. verkorting van de Latijnse woorden die Pilatus – ook in het
Grieks en het Hebreeuws – op het kruis liet plaatsen: I(ESUS)
N(AZARENUS) R(EX) I(UDAEORUM) (Jezus van Nazareth, koning
der joden).
- R.I.P. REQUIESCAT IN PACE (Hij/Zij ruste in vrede). Inscriptie op graf-
monumenten.
- Ϟ christogram of chrismon samengesteld uit de eerste twee let-
ters van het Griekse woord ΧΡΙΣΤΟΣ (Christus – de Gezalfde):
X (chi) en P (rho). Het teken wordt soms verkeerd geïnterpre-
teerd als de verkorting van het Latijnse woord PAX (Vrede).

De **klokkentoren**. *Het pronckstuk van den Lande van Dendermonde*, schrijft de Wase geschiedschrijver Daneel Braem in zijn *Khronologische verhaelen* van 1740. De imposante achthoekige toren domineert het groene landschap tussen Schelde en Durme (romp in baksteen met witstenen buitenparementen, eikenhouten spits met leien; doorsnede romp met lisenen: 11,81 m, hoogte romp: 33,45 m, met spits: 59 m). Hij is als een *campanile* ten voeten uit, maar dan tegen het koor

aangebouwd. Hij accentueert de lengtes van het grondplan. De toren en het grondplan (61,52 m) hebben bijna dezelfde afmetingen. De hoeken zijn geschoord door dubbele lisenen. Uitspringend horizontaal lijstwerk ter hoogte van de kroonlijst van het schip snijdt de romp middendoor. Naarmate de toren oprijst verlengen de blinde vensters, ramen en galmgaten, en dat zorgt voor het optische bedrog waardoor de toren hoger schijnt en naar boven toe lijkt te verbreden. Hij helt lichtjes over, oostwaarts. De romp telt vier verdiepingen en de spits heeft drie niveaus, samen zeven. Een wenteltrap van 154 treden in blauwe hardsteen en baksteen leidt eerst naar de bewaarplaats voor gipsen heiligenbeelden, dan naar het vaandelkwartier, waar processievaandels staan. Hier was vroeger de klokkenluiderskamer, waar de klokzelen en het tegengewicht van het uurwerk hingen. Een zijdeurtje aan de trap verleent toegang tot de gewelfruimte onder het dak. Dan volgen de horlogekamer met het astronomisch uurwerk en de klokkenzolder met galmgaten en drie klokken. De verdiepingen in de spits zijn met ladders te bereiken; zij worden doorbroken door twaalf dakkapellen. Door het sierlijk gebogen eiken gebinte wisselt deze bovenbouw herhaaldelijk van vorm: een klokvormige helm, daarop een hals, een ajuin, een open lantaarn met balustrade in de vorm van een prieeltje, opnieuw een hals, een peer en daarboven het kruis met de haan.

De torenromp is stoer en statig van vorm, met hoekpijlers van de kolossale orde en brede horizontale lijsten. De bekroning is een speelse opeenstapeling van grillige vormen en volumes uit de wereld van Aladdin, steeds ranker uitlopend op het kruis en het torenhaantje. Een synthese van classicisme en barok.

In de **horlogekamer** staat een mechanisch uurwerk (Paul Odobey, Mozer, Frankrijk, 1895; geplaatst door Germain Hertecant en zonen, Zele, 1895). De wijzerplaat vermeldt: HERTECANT ET FILS, ZELE. Voordien moesten de tegengewichten om de 26 uur worden opgetrokken. Een asconstructie leidde naar wijzerplaten in de vier windrichtingen, die het torenuur aangeven. Van hieruit werden ook om het kwartier de klokken bediend en het astronomisch uurwerk aan de zuidzijde. Nu functioneert alles elektronisch. De bovenste plaat benoemt de dag van de week, een draaiende planeet vertoont de maangestalte en de onderste plaat vermeldt de onpare dagen van de maand.

De drie klokken zijn te horen tot in de verre wijken. Zij luiden om de dag in te zetten, de gelovigen op te roepen tot de eredienst en tot het bidden van het *angelus*, het Mariagebed, driemaal per dag. Zij wenen om een overledene en klinken feestelijk op Pasen en bij grote gebeurtenissen.

Jozefsklok (André-Jean-Louis Van Aerschodt-Vanden Gheyn, Leuven, 1865, 900 kg). Zij hangt uiterst links en is de kleinste klok. Zij heeft de sol-toon in het majermotief do – mi – sol. Opschrift:

ITE AD JOSEPH
ME VOCARUNT JOSEPH
D. CAROLUS AMANDUS SCHICKS-VAN GOETHEM
ET D. MARIA JOSEPHA RUBBENS, VIDUA D. J. B. ROSSEELS
PASTORE REVDO DNO AEGIDIO JUDOCO VAN OOSTHUYSE
ME FUDIT A.J.L. VAN AERSCHODT MAJOR SUCCESSOR A.L. VANDEN GHEYN
LOVANII 1865

(Gaat naar Jozef. Zij noemen mij Jozef. De heer Karel-Amand Schicks-Van Goethem en mevrouw Maria-Josepha Rubbens, weduwe van J.-B. Rosseels. Onder pastoor eerwaarde heer Egidius-Judocus Van Oosthuysse. Ik werd gegoten door A.-J.-L. Van Aerschodt, oudste opvolger van A.-L. Vanden Gheyn. Leuven 1865.)

Mariaklok (Marcel Michiels jr., Doornik, 1947, 1318 kg). Zij hangt rechts en produceert de mi-toon. Tekst met verborgen jaarschrift:

ME FUDIT MICHIELS JR TORNACI
DEDICATA BEATAE MARIAE VIRGINI
IN LUCTU, IN LAETITIA
DULCIS ZELENIBUS VOX TUA
MARIA

(Ik werd gegoten door Michiels jr. uit Doornik en opgedragen aan de maagd Maria. Bij rouw en in vreugde klinkt uw stem, Maria, ons, Zelenaars, zoet in d'oren.)

Ludgerusklok (Marcel Michiels jr., Doornik, 1947, 2380 kg, hergoten Firma Frans Sergeys, Leuven, 1963). Do-toon. De basklok hangt in het midden en draagt als tekst en chronogram:

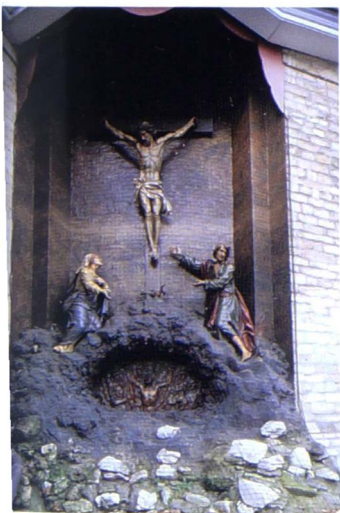
ME FUDIT MICHIELS JR TORNACI
DEDICATA SANCTO LUDGERO
PASTORE AEMILIO STEEMAN
QUAM SACRILEGA VIS ABSTULIT
PIUS ZELUS RESTITUIT
DENUO VOCAT, PLANGIT
ME REFUDERUNT F. SERGEYS ET FILIUS.
PASTORE DECANO F. ROOMS

(Ik werd gegoten door Michiels jr. uit Doornik; opgedragen aan de Heilige Ludgerus onder pastoor Emiel Steeman. Wat goddeloos geweld geroofd heeft, plaatste vrome Zeelse ijver terug. Thans roept ze en treurt ze opnieuw. Ik werd hergoten door F. Sergeys en zoon onder pastoor deken F. Rooms.)

Jaarschriften (chronogrammen)

Op klokken, schilderijen, glasramen e.d. staan soms in één of meer verzen verscheidene lettertekens in gemarkeerde hoofdletters. Ze kunnen gelezen worden als Romeinse cijfers. De som van die cijfers vormt een jaartal. Het gebruik van jaarschriften was een geliefkoosde dichtvorm van de derijkerstijd tot de 19de eeuw.

I of J = 1, Y = 2, V of U = 5, X = 10, L = 50, C(entum) = 100, D = 500, M(ille) = 1000. Zo is de optelsom bij het voormelde chronogram van de Mariaklok: ILUCUIIIDULCILIUVXUMI = 1947. In de Zeelse kerk zijn er niet minder dan dertien jaartalverzen te vinden.

Een aangrijpende calvariegroep met *beenderhuyzeke* aan de torenvoet (Willem-Ignaas Kerricx, Antwerpen, 1729, gepolychromeerd door Roger De Wilde, Zele, 2003) en vier funeraire gedenktekenen herinneren ons eraan dat het kerkhof tot 1837 rond de kerk lag. Centraal hangt Christus aan het kruis. Links kijkt Maria half geknield op naar haar Zoon; rechts verwijst Sint-Jan de voorbijgangers naar Christus. Onder aan het kruishout kronkelt de slang van het aards paradijs en ook aan de voet van Maria zit een slang, die zij vertrapt. Een muurschildering met sombere lichten en een gezicht op de stad Jeruzalem vormt de achtergrond. De knekelplaats onder aan het kruis is afgedekt met een ovaalvormig, stenen bas-reliëf met de voorstelling van het vagevuur, waarin twaalf gepolychromeerde figuren tussen

de vlammen de armen ten hemel strekken.

Het eerste rechtopstaande *gedenkteken* aan de buitenmuur is van de familie **De Decker-de Belie** (1891). Het bovenstuk draagt in een segmentboog in bas-reliëf een merkwaardig teken, de *ouroboros*, de staartbijtende slang, symbool van de oneindigheid. Hieromheen liggen lauriertakken, symbool van eeuwig leven. De tekstplaat is omgeven met twee Toscaanse zuilen.

Vader De Decker was een goeud koopman, woonde in de Hoogpoortstraat (nu Cesar Meeusstraat) en had elf kinderen. Jozef werd burgemeester van Zele en

vertegenwoordigde het arrondissement Dendermonde in het Nationaal Congres van 1830. Jan was kanunnik van het kathedraalkapittel en vicaris-generaal van het bisdom Gent. Ook Benedict was titulair kanunnik van Sint-Baafs en algemeen overste van de zusters van Liefde en van de zusters van de Heilige Kindheid. Pieter werd advocaat en was volksvertegenwoordiger, minister van Binnenlandse Zaken en gouverneur van Limburg. Vlakbij is de De Deckerstraat.

Aan de torenpilaster hangt de gedenkplaat van pastoor **Marquenie** (1888). Op de top van het driehoekig fronton staat een kruis en in het marmeren veld in bas-reliëf een hostiedragende kelk met wolken omgeven. Ze verwijst naar de priesterlijke staat van de overledene.

D.O.M.
ZALIGE GEDACHTENIS
VAN DEN EERWAARDEN HEER
LIVINUS MARQUENIE
GEB. TE WACHTEBEKE DEN 16 FEBR. 1818
PASTOOR TE ZELE
GEDURENDE 13 JAREN
VAN JANUARI 1875 TOT FEBRUARI 1888
TE ZELE IN DEN HEER ONTSLAPEN DEN
20 FEBRUARI 1888
DOOR DE WERKEN VAN ZIJN GELOOF
SPREEKT HIJ NOG NADAT HIJ GESTORVEN
IS. AD HEBR. X, 14.
R.I.P.

Pastoor Marquenie bouwde tijdens de Schoolstrijd (1879-1883) en met de middelen van de 'vrijwillige schoolpenning' de bewaarschool en het patronaat naast het dekenhuis, evenals de Vrije Lagere Scholen in de Kapellestraat, Huivelde, Kamershoek, Meerskant en Heikant. Hij liet ook twee nieuwe sacristieën bouwen aan de kerk.

Het volgende funeraire gedenkteken is van pastoor **Van Oosthuyse** (1875). Het fronton is gevuld met een kruis, een kelk en de twee stenen tafelen in bas-reliëf. Op de blauwe hardsteen staan een lijkstaf in vooraanzicht, een guirlande, een eikentak en een olijftak, symbolen van de verrijzeniskracht en de overwinning. De witmarmeren plaat vermeldt:

D.O.M.
OPGERICHT
DOOR DE INWONERS VAN ZELE
TER NAGEDACHTENIS
VAN DEN EERWAARDEN HEER
E.-J. VAN OOSTHUYSE,

RIDDER DER LEOPOLDS-ORDE,
 PASTOR DEZER PAROCHIE
 GEDURENDE RUIM 36 JAREN
 GEBOREN TE GENT
 DEN 22 DECEMBER 1789
 OVERLEDEN TE ZELE
 DEN 31 DECEMBER 1874
 R.I.P.
 DOOR PLICHT EN EERGEVOEL WAS HIJ GODS
 WAARDE TOLK
 EN STEEDS MET HART EN MOND DE VRIEND VAN
 'T ZEELSCHEN
 VOLK

Pastoor Van Oosthuysen liet de kerk op de Heikant bouwen en kunstig inrichten, net zoals de hulpkapel (Kapellekens), de zondagsschool en de kapel van het ziekenhuis. Bij de vijftigste verjaardag van zijn aanstelling als pastoor (1871) werden twee glasramen geplaatst in het hoogkoor.

Het laatste rechtopstaande gedenkteken memoreert pastoor **Sinave** en is merkwaardig van tekst (1827). Op het segmentvormig kroonstuk staat het esculaap-teken, een vaas met een slang met drakenvleugels als symbool van de kennis die leven geeft. Daaronder wordt een hostiekelk omgeven met wolken en een stralenkrans.

D.O.M.
 SEPULTURE
 VAN DEN ZEER EERWAERDEN HEER
 MYNHEER P.F.J. SINAVE
 GEBOREN TE YPEREN DEN 18^{EN} FEBR. 1754
 LIC' IN DE GODTGELEERDHEID
 DER UNIVERS' VAN
 LOVEN
 NA BY DE 42 JAREN PASTOR IN ZELE
 STICHTER EN GEVER DER KOST- EN ARMSCHOOL
 OP DEN KAUTER,
 WAREN HERDER, MINNAER DER KUNSTEN EN
 WETENSCHAPPEN. HY WERD GEEERD EN BEMIND
 VAN ALLE ZYNE PAROCHIANEN
 EN STIERF, TOT HUN LEEDWEZEN
 DEN 16^{EN} VAN SLAGTMAEND 1823.
 R.I.P.
 DAER BLOED- EN TAFELVRIEND ONDANKBAER U
 VERGETEN,
 SINAVE, EERWAERDEN HEER, NU GY NIET MEER EN
 DISCHT,
 WY REGTEN U DEES ZUYL, DEWYL WY TE WEL

WETEN
WAT HERDER, WELK EEN MAN ONS TREUREND
ZELE MIST.
BEKOSTIGD DOOR DE HEEREN
C.D. FRUYT, L. VERLAECKT, P.E.T. VAN
MELDERT, E. DE DECKER-DE BELIE, C.
BEAUCARNE, PRIESTER,
JOFFR. WED.
J. DESLANDES, BRUS¹, T. ROELS, P. E. VAN
ADORP,
PAST. VAN ETICHOVE, J. F. HEIRBAUDT,
P.R. POT,
ETICHOVE, J. BEERENS
1827.

Pastoor Sinave was een kunstminnaar en een humanist en bezat een mooie verzameling schilderijen en een bibliotheek met een paar duizend oude drukken. Hij leidde het verzet in de Besloten Tijd en zorgde nadien voor het verfraaien van de Sint-Ludgeruskerk. Hij stichtte de meisjesschool op de Kouter. Na zijn overlijden werd zijn inboedel verkocht door zijn familie; die liet echter na voor hem een gedenkteken op te richten. Aan deze 'vergetelheid' herinnert de gedenkplaat, vier jaar later geschonken door trouwe vrienden.

Toen in 1878-79 de sacristie vergroot werd en het catecheselokaal werd bijgebouwd, plaatste men vóór de grafmonumenten een **buitenhek** in smeed- en gietwerk met palm- en kruismotieven (Firma Grégoire 'IJzergieterij en Draaierij, Hekkens en Grillen', Berlare-Overmere). In 1952-53 werd ook de hoek aan de noordgevel (dekenijkant) opgesmukt met een klein hek (ontwerp architect Maurits Vermeiren, Zele; uitvoering Firma Grégoire). Interessant is hier het reliëfbeeldje van een mijnwerker met helm en lamp, herinnerend aan de schenking van dit hek door Zeelse mijnwerkers.

▲ **Het interieur**

Hoe lieflijk is uw woning, Heer der hemelse scharen (Ps. 84, 1).

Architectuur

Binnen wordt de bezoeker aangenaam getroffen door het brede ruimtegevoel van de architectuur en de warme aankleding in hout. De classicistische architectuur met haar strenge, mathematische proporties maakt het kerkinterieur over-

zichtelijk en wekt een indruk van openheid. De kerk is een driebeukige, overwelfde pseudo-basilica (lengte benedenkerk: 35,27 m, koor: 15,49 m; breedte benedenkerk: 20,20 m; hoogte gewelftop middenbeuk: 16,15 m, zijbeuk: 11,06 m; sluitsteen middenbeuk: 15,20 m, zijbeuk: 10,45 m). Iedere beuk telt zeven traveeën. De middenbeuk wordt van de zijbeuken gescheiden door zes Toscaanse zuilen en twee halfzuilen op een achthoekig basement, bekleed met roodachtige marmerplaten (V. De Pauw, Dendermonde, marmer van Philippeville, rouge belge, 1856). Deze zuilen dragen de scheibogenarcade en het gewelf en staan nu lichtjes naar buiten gekeerd. De twaalf zuilen staan symbool voor de twaalf apostelen, die de Kerk dragen. De hoogte van de zuil boven de voet bedraagt zevenmaal de middellijn. De kerk met een zadeldak werd met drieëntwintig kruisribgewelven overwelfd (1710); ijzeren trekkers houden ze geklemd. Op de sluitstenen en de gewelvschilden zijn vergulde sterren aangebracht – een hele sterrenhemel – om het ophangstelsel van de vroegere kaarsenluchters te verbergen. De gordelbogen dragen een gedecoreerde cassetteversiering – met zeven vlakken in de zijbeuken. In de middenbeuk rusten zij op sierlijke consoles, gekapt in zandsteen en versierd met puttihoofdjes, die afwisselen met bloem- en vruchtenfestoenen, een leeuwenkop en hoornen van overvloed, rocaillekrullen en acanthusbladeren. In het kerkschip werd in 1857 een bescheiden, doorlopende kroonlijst aangebracht *om meer eenheid te bekomen met de kroonlijst van het koor* (kerkarchief Zele, Verslagboek van de Kerkfabriek, 1857). Op de muren werd stuc aangebracht, beschilderd in lichte, witbeige tinten.

De zijbeuken eindigen op een half rond, bekroond met een halfkoepel. Zij werden zoals de zuilen onderaan bekleed met marmer (1858). Vooraan staat het nieuwe, centrale altaar. In de apsis van het hoogkoor staat op vijf trappen het hoofdaltaar. Het is gericht naar de opgaande zon, symbool van de verrezen Christus. De altaren dragen hun ingemetselde en verzegelde altaarsteen, het *sepulcrum*, waarin een martelarenreliëf bewaard wordt. Het koorgedeelte is van de benedenkerk afgesloten door een licht gebogen communiebank. Aan de zijwanden van het koor dragen acht pilasters met composietkapiteel een sterk geprofileerde kroonlijst. Aan elke zijde biedt een gesculpteerde koorbank aan negen personen een zitplaats. Achter het hoogaltaar geeft een deurtje toegang tot een bijzondere torensacristie en aan beide zijden leidt een deur, afgeboord met een zandstenen omlijsting in Vlaamse-renaissancestijl, naar de sacristieën met hun bovenverdieping. Van hieruit brengen barokke tribunes voorzien van balusters licht in het koor. Aan beide zijden van het hoogaltaar zorgen twee verlengde ramen met gebrandschilderd glas voor een gedempt licht.

In de zijbeuken zijn oude grafzerken ingewerkt. In 1837 besloot de kerkraad namelijk om de vloer, daterend uit 1701, te vervangen en dat *de zerken, of grafsteenen, de beste uyt deze opbraek, zullen tot den number van veertien moeten blijven... behoorelijk op quote verkapt en geslepen en geplaetst... en gebruykt op de plaetsen in de teekening aen gewezen. De andere grafsteenen komen zonder vergelding aan de aennemer* (kerkarchief Zele, 2, 3). De vraag van de architect aan de kerkfabriek of de inscripties op de zerken mochten blijven staan, werd negatief beantwoord; zij zijn dus weggeslepen, niet weggesleten. Vijf zerken vooraan vertonen een kelk met hostie en komen van graven van Zeelse pastoors of kape-laans. Zerken van edellieden en adellijke priesters droegen het wapenschild in witte marmer of gegraveerd in een gele koperplaat. Van de zerk van pastoor Jacobs, herplaatst aan de trap van de preekstoel, is de tekst ons bekend en zijn nog verscheidene letters leesbaar:

D.O.M.
HIER IS BEGRAVEN
DEN EERW. HEERE
IOANNES, DIONYSIUS
IACOBS,
S.T.L., PASTORVAN ZELE
DEN TYDT VAN 47 JAEREN
STIERF DEN 24 JULI 1782
HEEFT GEFONDEERT
EEN EEUWIGH JAERGTYDE
MET VOLLE DISTRIBUTIE
VAN BROODT AEN DEN
ARMEN,
TOT LASTE VAN DESE KERCK.
R.I.P.

In 1956 werd ook de vloer in de middengang vernieuwd. De egale, diepblauwe stenen van de benedenkerk, met de twee witmarmeren stroken die de middengang aflijnen, brengen een element van rust en eenheid in het interieur.

De linkerzijbeuk

Wij beginnen de rondgang achteraan links in de noordelijke zijbeuk met de doopkapel, waar het eerste sacrament wordt toegediend, en vervolgens in wijzerzin. De cijfers tussen de haakjes verwijzen naar het uitklappende grondplan in dit boekje.

In de oudchristelijke kerk gebeurde het doopsel buiten het kerkgebouw in het *baptisterium* of in een font in de narthex, het voorportaal. Ongedoopten werden

in de kerk niet toegelaten. Uiteraard was die regeling ook symbolisch bedoeld. Je kon niet enkel de kerk, maar ook de Kerk niet in tenzij via het doopsel. Ook in latere tijden werd de doopvont nog vaak in een van de kerk afgescheiden doopkapel opgesteld. In de Sint-Ludgeruskerk beschikt de **doopkapel (1)** zelfs over een eigen buitendeur. Van de eigenlijke kerkruimte wordt de kapel afgescheiden door een eikenhouten deur, die reliëfsculptuur met symmetrische barokmotieven en samengebonden bloemen vertoont (Willem-Ignaas Kerricx, Antwerpen, 1738). In het gebogen fronton hangt tussen bloemfestoenen een cirkelvormig bas-reliëf, het *Doopsel van Christus*: Sint-Jan doopt aan de Jordaanoever de knielende Christus. Links van het tafereel zit een zingende putto, die symbool staat voor het gebed – zingen is tweemaal bidden; de putto rechts draagt een wijnkannetje en een broodschaal, symbool van het eucharistisch offer. Op de kroonlijst van de lambrisering staan een schelpornament en vier siervazen.

Binnen pronkt de witmarmeren doopvont (Willem-Ignaas Kerricx, Antwerpen, 1738). De vont heeft een vierkante voet, een ronde schacht met knoop en een rond, geprofileerd bekken. Hij wordt bekroond met een roodkoperen deksel, dat bewogen wordt door een smeedijzeren hefmechanisme met een tegengewicht.

Boven de doopkapel hangen twee wapenborden (Roger De Wilde, Zele, 1983). Links het wapenschild van het Sint-Baafskapittel van Gent; op het wapenbord rechts het wapenschild van abt Ferdinand von Erwitte van Werden.

Het wapenschild van het Sint-Baafskapittel

De zilveren leeuw op blauw-rode banden verwijst naar Vlaanderen en was het wapen van de oude heerlijkheid van de Sint-Baafsabdij, later overgenomen door het Sint-Baafskapittel en het bisdom Gent. Bij de secularisatie van de abdij en de oprichting van het kapittel in 1540 werd aan dit schild een drager toegevoegd in de vorm van een feniks die verrijst uit zijn as. De feniks is een mythologische vogel die verbrandt en verrijst, christelijk geduid als de Heer die verrees uit de dood. De kromstaf verwijst naar de abt, vanaf 1554 naar de proost van het kapittel en sinds 1559 (oprichting bisdom Gent) naar de bisschop van Gent. Zele behoort sinds 1559 tot het bisdom Gent. Uitgedrukt in de vaktaal van de heraldiek (keel = rood; lazuur = blauw): *een feniks van goud op vlammen van keel. Hart-schild: op lazuur een leeuw van zilver, gedwarsbalkt van keel op drie stukken. Het wapen gekroond en getopt door een kromstaf. De wapenspreuk is het devies van het kapittel: GOD / DOET / MEER / ST BAAFS.*

Het wapenbord van abt Ferdinand von Erwitte

Ferdinand von Erwitte (1628-1706), geboren uit een adellijk geslacht, was abt van de abdijen van Werden en Ammensleben en proost van de abdij van Helmstedt (Duitsland). Hij kreeg in 1671 van keizer Leopold II de vorstelijke *regalia*: als prins van de Rijkskerk moest hij belastingen heffen en rechtspreken. Hij financierde mee de bouw van de nieuwe Zeelse kerk (1699-1704). Het wapen van Ferdinand von Erwitte draagt een leeuw (familiewapen) en een dubbele arend (*Reichsabt*), een mijter (abt), twee kromstaven (twee abdijen) en een zwaard (prins). In de vaktaal van de heraldiek: *Gevierendeeld door een kruis van goud. In veld 1 en 4: op lazuur een dubbele adelaar in zilver. In veld 2 en 3: horizontaal gedwarsbalkt van keel op goud van zeven stukken, overdekt door een leeuw van lazuur, goudgekrond. Hartschild van keel met twee gekruiste kromstaven van goud. Het schild getopt met mijter en omgeven door twee kromstaven en een zwaard van goud.* De wapenspreuk luidt: ABDIJ / WERDEN / 1675 / FERDINANDUS.

De **Maria-icoon (2)** kent nu nog een grote verering (anoniem, 1920, drieliuk, olieverf op zinken drager). Op het centrale paneel staat Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand met het Jezuskind op de linkerarm. Zij worden vergezeld van de letters MP ΘΥ (verkort voor ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ, Moeder van God) en IC XC (voor ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, Jezus Christus). Op de hoofddoek van Maria staan drie sterren, symbool van haar maagdelijkheid voor, tijdens en na de geboorte van Christus. Linksboven draagt de engel Michaël de passie-instrumenten, lans en spons. Rechts toont de engel Gabriël het kruis met drie dwarsbalken, die symbool staan voor de hemel, de kruisdood en de aarde. Zij worden geïdentificeerd door de letters OPM (Ο ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, aartsengel Michaël) en OPG (Ο ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ, aartsengel Gabriël). Het Christuskind kijkt achterom en schrikt zó van het lijden dat Hem te wachten staat dat Hem een sandaaltje van de voet valt. Op de beide zijpanelen staat een engel met een bazuin. De eikenhouten lijst draagt bovenaan het Mariamonogram M, omgeven met een lelie en een rozentak, symbolen van de maagdelijkheid en de smart (doornen). Onderaan herinnert de geschilderde tekst O.L.VROUW VAN ALTIJDDURENDEN BIJSTAND BID VOOR ONS. H. ZENDING – 1920 aan de tiendaagse volksmissie met prediking en algemene biecht ter heropwekking van het christelijk leven, geleid door paters redemptoristen, een congregatie van priesters gespecialiseerd in volkspredikatie.

De muurbeelden, op twee na, en de sokkels zijn uit eikenhout (Jean-Baptist Maereels, Antwerpen, 1861, witgeschilderd, ooit gepolychromeerd). Het eerste beeld is dat van Barbara. In de voormalige Zeelse kerk stond er een altaar van *Sente Barbelen*, waar haar (nu nog bewaarde) relik vereerd werd. Van oudsher was er een Confrérie van de Heilige Barbara, waar de leden haar vereerden tegen bliksem, brand en mijngas en voor een zalige dood, om niet te sterven zonder de laatste sacramenten. Tegen een kleine jaarlijkse betaling verzekerde men er zich van een gratis uitvaartdienst. Deze confrérie verdween pas recent. De mijnlamp onder het beeld is een gift van een Zeelse mijnwerker, die als zovelen wekelijks naar de putten in de Borinage trok. De sokkels in een zoeterige 19de-eeuwse stijl, Saint-Sulpicekunst genaamd, dragen vooraan een palmtak (martelares), een duif (Heilige Geest) en de kop van een hondje met een fakkel in de muil (Dominicus).

Het volgende beeld stelt **Moeder Anna** voor, die Maria de gebeden leert lezen. Dan is er het beeld van **Julie Billiard**, een heilige die een congregatie stichtte en in Zele een school oprichtte (gesigneerd Henri Gérard, Namen). De zuster verwijst naar een boek, waarin het kind moet leren lezen. De oorspronkelijke sokkel van dit beeld (1911, neogotisch, eikenhout) werd omgevormd tot lezeaar en staat naast het centrale altaar. Op een strik in de houtsculptuur staat: ZE KWAM TE ZELE EN STICHTE ER HET KLOOSTER VAN O.L.V. *Stichte* is een verschrijving voor *stichtte*. En op een koperen plaatje staat: GESCHONKEN UIT DANKBAARHEID DOOR DE OUD-LEERLINGEN. 1811-14 NOVEMBER 1911. De kerk bewaart van Julie Billiard een relikwie.

Enkele afgebeelde heiligen

Barbara uit Nicodemië (het huidige Turkije) wordt traditioneel afgebeeld met een toren met drie vensters, symbool van de Heilige Drievuldigheid, een zwaard, een bijbel en een kelk. Haar vader sloot haar op in een toren, omdat zij weigerde te trouwen met een opgedrongen heidense kandidaat. Hier las zij de bijbel en een engel bracht haar de communie in de gedaanten van brood en wijn, zodat zij in leven bleef. Ten slotte werd zij door haar vader met het zwaard onthoofd (306). Hijzelf werd daarop neergebliksemd.

Dominicus was de stichter van de dominicanen (1172-1221). Zijn moeder droomde voor zijn geboorte dat een hond met een brandende fakkel een korenveld in brand stak, een voorspelling dat Dominicus de wereld zou verlichten. Een woordspeling voor dominicanen of predikheren is het

Latijnse woord *Domini canes* (honden van de Heer), symbool van de prediking.

Anna, gehuwd met Joachim, beviel op hogere leeftijd van Maria, de Moeder Gods. Zij is de patrones van de huisvrouwen en de weduwen. Ook van de spinsters, weefsters, kantwerksters en kleeermaaksters. In Zele bestond een bloeiende Confrérie van Sint-Anna. Eeuwenlang was het een vladorp, ook bekend om zijn naaldkant; in het schepenzegel droeg het twee boekhamers.

Julie Billiard (1751-1816) is de stichteres van de Congregatie van de Zusters van Onze-Lieve-Vrouw van Namen, een onderwijscongregatie. In het Kapelhof op de Kouter stichtte zij op vraag van pastoor Sinave een klooster en een meisjesschool voor behoeftige leerlingen (1811). Zij werd in 1969 heilig verklaard.

De biechtstoel (3) werd bekostigd door pastoor Jan van Wichelen (Willem Kerrix, Antwerpen, 1713). Het wapenschild van de familie van Wichelen zit gevat in een ronde laurierkrans en wordt gedragen door twee putti. Het schild is omgeven met de initialen van de pastoor: I. V. W. Een banderol vermeldt het jaartal 1713.

Het wapen van de familie van Wichelen

Drie mereltjes boven een geruit veld: op veld van goud, zes zwarte aaneengesloten maliën, staande drie en drie, een merlet van dezelfde kleur van snavel en poten beroofd op ieder van de drie bovenste maliën.

De biechtstoel is nog in de geest van de renaissance opgevat, met duidelijke structuur en evenwichtige vlakverdeling. Vier pilasters met composietkapiteel dragen het dak en verdelen het meubel in drie afgebakende ruimten. Op een rechthoekige plattegrond staat centraal het kamertje met de zitbank voor de biechtvader, links en rechts bevinden zich de knielhokjes waar de boetelingen neerknielen en door het tralieraampje hun zonden belijden. De biechtkamertjes zijn bovenaan versierd met grotesk beeldhouwwerk en een maskerhoofd, een late uitloper van de Antwerpse Florisstijl. De pilasters zijn versierd met strengen loofwerk, bloemen (aronskelken, lelies, narcissen, pioenen, rozen en sneeuwballen), vruchten (bramen, citrusvruchten, kweeperen, pruimen, bosbessen, den-

nenappels, lindevruchtjes en hopkegels) en zwammen. Op de rugwand staan het *Oog van God*, *Maria Magdalena* en *Hiëronymus*.

Zowel Maria Magdalena als Hiëronymus waren zondaars die tot inkeer kwamen en vergeffenis kregen. Het thema van zonde, bekering en vergeving wordt ook in herinnering gebracht door de figuur van *Paulus* in het rondbogig fronton (Jean-Baptist Mareels, Antwerpen, 1860.)

Afbeeldingen op de rugwand en het fronton van de biechtstoel

Alziende Oog: Een oog in een driehoek gevat staat symbool voor God. Het oog verwijst naar de alwetendheid van God, de driehoek naar de Drievuldigheid. De zonden kunnen voor de goddelijke Drievuldigheid niet verborgen worden.

Maria Magdalena was een publieke vrouw, bij wie Jezus zeven demonen uitdreef en die Zijn voeten waste en zalfde en Hem volgde. Zij was aanwezig bij de kruisiging en de graflegging en was ook een bevoorrechte getuige van de Verrijzenis.

Hiëronymus (347-420) studeerde in Rome en leidde aanvankelijk een vrij liederlijk leven. Maar ook hij kwam tot inkeer en trok zich meerdere jaren terug in de Syrische woestijn. Terug in Rome werd hij secretaris van paus Damasus, die hem opdracht gaf een nieuwe en betrouwbare bijbelvertaling te maken. Hiëronymus trok naar Palestina en voltooidde er onder meer de *Vulgata*, een nieuwe Latijnse vertaling van de bijbel uit het Hebreeuws. Hij leefde als een asceet die zich met een steen op de borst sloeg en zich kastijdde als hij door een seksuele begeerte werd gekweld. Daarom wordt hij afgebeeld als een halfnaakte kluizenaar die zijn borstwonde toont, met op de achtergrond een schedel, verwijzend naar de vergankelijkheid van het menselijke bestaan en een trompettende engel die het Laatste Oordeel aankondigt: *Of ik waak of slaap, ik meen altijd de trompet te horen van het Laatste Oordeel* (Hiër.).

Paulus van Tarsus (met zijn Hebreeuwse naam Saul) was een ontwikkeld joods farizeeër, bezeten door een fanatieke haat tegen het christendom. Rond 40 n. Chr. werd hij op weg naar Damascus van zijn paard geblijsemde. Van dan af werd hij de grote verdediger van het nieuwe geloof, vooral bij niet-joden. Hij predikte onder meer in Cyprus, Klein-Azië, Griekenland en Rome, waar hij onder keizer Nero de marteldood stierf met het zwaard.

Het medaillon met de voorstelling van Paulus is bleker van houtsoort en grover van uitvoering dan de overige sculptuur aan deze biechtstoel en werd aangebracht om een eenheid te creëren met de segmentboogvormige frontons van de andere biechtstoelen en de armendis. Deze biechtstoel en zijn pendant stonden vroeger vooraan opgesteld (1860). Ook de lambrisering achteraan, met de zitjes en de frontons van de kerkmeestersbank, komt uit het atelier Mareels.

Het schilderij met de voorstelling van **Maria Magdalena (4)** (Jan-Jozef de Loose, Zele, 1812) is door verdonkerde vernislagen minder goed leesbaar geworden. Toch is te zien hoe de boeteheilige bij een stenen altaar in een grot neerknielt. Op het altaar bevinden zich een kruis, een perkament en een schedel en op de grond liggen een zweep en een opgerold ruw slaaptapijt. Het werk is geïnspireerd op de *Maria Magdalena* van Titiaan en op de legende die vertelt dat zij zich terugtrok in een grot in Sainte-Beaume in de Provence en er dertig jaar leefde in gebed en totale eenzaamheid. Op de lijst staat als chronogram voor 1812: DE LOOSE EX ZELE FECIT AC DEDIT (De Loose uit Zele schilderde en schonk dit). Het werd door de schilder aan de kerk geschonken als tegenhanger van de *Extase van de Heilige Franciscus* in de zuidbeuk en kreeg dezelfde afmetingen en omlijsting.

De schenking van Jan-Jozef de Loose

Wou de schilder met de schenking van het schilderij *Maria Magdalena* zijn naam zuiveren? Hij was het ideeëngoed van het Franse bewind geweest en had het ambt aanvaard van *officier municipal* (schepen) en van *maire provisoire* (waarnemend burgemeester). Toen de katholieke eredienst werd afgeschaft en de Zeelse kerk een gesecculariseerde bestemming kreeg als *Tempel van de Rede*, schilderde hij voor het hoofdaltaar het *Altaar der Wet*. Hij was betrokken bij de verkoop van een deel van het kerkmeubilair en het zilverwerk. Bij zijn huwelijk was zijn vrouw hoogzwanger en behalve kinderen bij zijn echtgenote had hij ook een buitenechtelijk kind. Redenen genoeg om in een dorpsgemeenschap in opspraak te komen. Maar de vergevingsgezinde pastoor-kunstminnaar Petrus Sinave, die in 1791 bij De Loose zijn portret had laten schilderen, liet ook nu zijn vroegere vriend niet in de steek en bestelde in 1806, 1809 en later grote doeken voor de kerk.

Maria Magdalena

De **armendis** en **kerkmeestersbank** zijn eenvoudig van schrijnwerk (Henricus De Smedt, Dendermonde, 1739). De dis bood plaats aan de *Heilich Gheestmeesters*, die collecteerden voor de behoeftigen van de parochie en de armentafel (dis) beheerden met brooduitdelingen. De kerkmeestersbank was voorbehouden aan de leden van de kerkfabriek, die de omhaling verzorgden voor de kosten en het onderhoud van de kerk. Op het rugpaneel staan het *Oog van God* en de *Twee stenen tafelen* met het kruis van Mozes en de slang, en het *Kruis van Christus*.

De **rococobiechtstoel (5)** is een drieledige biechtstoel met vooruitspringende plattegrond en dak (Philip Nijs, Temse, 1764). Hij is zacht welvend. Op het fronton staat Philippus Neri in kazuifel met zwaar brokaatwerk. Philippus Neri (1515-1591), geboren in Firenze, was in Rome actief als blijge-

zind zielzorger en biechtvader voor de jeugd. Hij was de oprichter van de oratorianen, een kloosterorde die het accent legde op armenzorg en liefdadigheid. In de rechterhand houdt de heilige een lelietak, symbool van reinheid. De cartouche draagt een asymmetrische voluteversiering met schelpmotief. Daaronder golft een banderol, waarop in goudletters de naam van de heilige staat, maar nagenoeg onleesbaar. Twee engelenhoofden bekronen de middelste pilasters en boven de knielhokjes is er een complex vormenspel van voluten.

Het grote historische schilderij **Ludger bij Karel de Grote** (6) geeft een rechtszaak weer uit het leven van de patroonheilige van de kerk (Jan-Jozef de Loose, Zele, 1809). Als bisschop van Münster was Ludger ervan beschuldigd kerkelijk edelsmeedwerk te hebben geroofd en werd hij door Karel de Grote ter verantwoording geroepen. In gebed verzonken, verscheen de beklagde niet tijdig op de audiëntie, maar de keizer kon het waarden dat Ludger God boven de keizer stelde. Uiteindelijk werden de valse beschuldigingen weerlegd. Op het tafereel draagt Ludger het bisschopskruis en de *mozetta*, het bisschoppelijk schoudermanteltje. Rechts van de troon staat een tafeltje met daarop de keizerskroon, die Karel de Grote in 800 van paus Leo III ontving (op kerstdag). Op het tafelkleed is een gefingerd wapenschild afgebeeld met de Duitse dubbele adelaar en de Franse gouden lelies op blauw veld, symbool van het eenheidsrijk. Wij verwijzen naar het Franse keizerrijk van Napoleon I (1804-1814), die in 1809 op het toppunt stond van zijn macht. In een nis op de achtergrond staat Justitia met weegschaal en zwaard die de afloop van de audiëntie goedkeurt. De lijst vermeldt de schenkers: SANCTO LUDGERO PII MAGIS AC ZELOSIORES (Aan de Heilige Ludgerus, enkele vrome en ijverige Zelenaars), met verborgen datum 1809. De kille architectuur, de koele kleuren en de verticale lijnen accentueren het neoclassicistische karakter van het werk.

De kruisweg volgt in veertien tafereelen het traject dat Jezus in Zijn laatste uren aflegde naar Golgotha (Basile de Loose, Zele, 1873). De eerste statie in de zuid-

beuk, *Jezus wordt ter dood veroordeeld*, werd door de schilder gesigneerd en geda-teerd. Christus heeft een expressieve gelaatsuitdrukking, van statie tot statie tel-kens anders. Tot de achtste statie, *Jezus spreekt tot de wenende vrouwen*, is de achtergrond stedelijk en zijn de schilderijen licht van kleur, van de negende tot de veertiende statie zijn ze gesitueerd tegen een landschappelijke achtergrond en donkerder. In de elfde statie, *Jezus wordt aan het kruis genageld*, toont de schilder bij het schuin liggende kruis en de schuine opstelling van het paard zijn academi-sche kennis van verkortingen. Het laatste tafereel, *Jezus wordt in het graf ge-legend*, speelt zich af in een grot, waar een discipel de marmeren sarcofaag bijlicht met een kaarsje.

De **decanale biechtstoel (7)** is een biechtstoel met veel allure (Adriaan Nijs, Antwerpen, 1750). Vier boeteheiligen staan op geprofileerde sokkels aan de posten en verdelen de biechtstoel in drie nissen. Links staan twee mannelijke fi-guren, koning David en de apostel Petrus, en rechts Maria Magdalena en Pelagia. Adriaan Nijs heeft deze boetelingen in verschillende versies gebeeldhouwd. De Zeelse exemplaren behoren tot het beste wat Vlaanderen aan barokke beeld-houwkunst te bieden heeft. De beelden zijn plastisch geladen, krachtig en fors,

met een beheerste theatraliteit en een ingehouden dramatische zeggingswijze. De vrouwenbeelden zijn sierlijk, de mannenbeelden gespierd en de handen geaderd. In zijn ornamentiek werkt Adriaan Nijs symmetrisch.

Koning David had de mooie maar gehuwde Batsaba begeerd en bij haar een kind verwekt. Haar echtgenoot stuurde hij naar het front, waar die sneuvelde. Batsaba en haar kind werden wel aan het hof opgenomen, maar de straffende Jahwe ontnam hun zoon het leven. Schuld bewust stelde David boetepsalmen op, die hij met de harp begeleidde. Hij is afgebeeld met harp en gekleed in koninklijke gewaden maar draagt geen kroon. Achter de uiterlijke praal schuilt een gebroken man, die hoopvol naar de hemel opkijkt, bewust van zijn wandaad en zijn zondigheid.

Petrus was de leidersfiguur onder de apostelen en de eerste paus. Hij heette aanvankelijk Simon en werd door Jezus *Petrus* genoemd, *steenrots*. Bij de gevangenneming van de Heer ontkende hij Christus te kennen.

Meteen kraaide een haan. Toen schoot hem te binnen wat de Heer hem gezegd had: *Vóór het kraaien van de haan zult gij Mij driemaal verloochenen* en hij begon bitter te huilen (Matth. 26, 75). Hij stierf de kruisdood in Rome (64) onder keizer Nero. Hij wordt afgebeeld met twee sleutels: de ene symboliseert de macht om de zonden te vergeven, de andere de bevoegdheid om onwaardigen van de gemeenschap der heiligen uit te sluiten. De bonkige vissersfiguur, de leider van de Kerk, heeft tranen op de wangen en smeekt om vergeving, het kalende hoofd verlegen wendend, de ogen beschaamd terneergeslagen. Hij draagt de twee sleutels, wonder in elkaar gewrongen. Aan zijn rechtervoet kraait een haan met opgeheven kop en de bek wagenwijd open. Petrus trapt op de poten van de haan om hem het zwijgen op te leggen, maar daardoor kraait de haan nog meer.

Ook bij Maria Magdalena rollen zware tranen over de wangen. Haar lange haren hangen los over haar rug en naakte schouder. Zij draagt een ruig kleed, uit ruwe banden gevlochten, een schedel en een boetegesel.

Een legende uit de 5de eeuw verhaalt hoe de mooie, beruchte balletdanseres Pelagia uit Antiochië zich na een prediking bekeerde en op de Olijfberg in strenge ascese leefde. Zij is de christelijke versie van de Griekse godin van de schoonheid en de liefde, Aphrodite. Adriaan Nijs beeldt Pelagia af als een gracieuze

Griekse vrouwenfiguur met edel gelaat, het lichaam licht gedraaid en in S-vorm. Zij heeft haar mantel zedig om zich heen geslagen en ook het hoofd bedekt en houdt de vinger aan de slaap, wat aangeeft dat zij tot inzicht kwam.

Verder versieren nog vier panelen in bas-reliëf de biechtstoel: in het fronton de Verloren Zoon, gevat in een cartouche met symmetrische krullen, bladmotieven en een rocaille; op het linker wandbeschoot een Christushoofd met een spreukband zonder tekst; rechts de apostel Johannes; in het kamertje van de priester een duif als symbool van de Heilige Geest.

De parabel van de Verloren Zoon is genoegzaam bekend: een zoon eiste zijn erfdeel, verkwistte dit fortuin, moest uiteindelijk varkens hoeden en kwam in lompen gekleed berouwvol terug naar huis. *Zijn vader snelde op hem toe, viel hem om de hals en kuste hem hartelijk* (Luc. 15, 20). Hij liet het mooiste kleed aanbrengen en een feestmaal bereiden, want zijn verloren gewaande zoon was teruggekeerd.

Johannes, de geliefde leerling van de Heer en evangelist, kwam uit een welgestelde familie. Hij stond op de Calvarieberg naast Maria onder het kruis. Hij wordt traditiegetrouw voorgesteld met de trekken van een jongeman zonder baard.

Het schilderij met de **Kerstnacht (8)** is het oudste werk van Jan-Jozef de Loose in deze kerk. Het dateert van 1806 en werd besteld door de kerkfabriek als tegenhanger van *Christus tussen de twee moordenaars* uit de zuidbeuk en heeft derhalve identieke afmetingen. In clair-obscur focust de schilder op het ingebakerde Jezuskind in de kribbe. Rechts zit Onze-Lieve-Vrouw te bidden; de schilder portretteerde hier zijn echtgenote, Maria-Jacoba Impijns, ons bekend uit andere werken. Achter Maria staat Sint-Jozef, de handen verwonderd geopend. Drie herders en hun trouwe hond zijn naar de grot gekomen om het kind te vereren. Bovenaan begint de dageraad te gloren.

Het **glasraam met Ludgerus (9)** werd ter gelegenheid van het jubileumfeest *1200 jaar Zele* geschonken door de gemeente en de parochianen (Bavo Tiebos, 2000). Het stelt Ludger voor in bisschoppelijk purper en met kromstaf. De kerk op de achtergrond verwijst naar Ludger als kerkenstichter en de ganzen in opaalglasherinneren aan de legende dat hij deze dieren wonderbaarlijk verdreef toen zij de akkers kaalvraten. De groene stroken in het midden alluderen op de groene boorden van Zele langs de Schelde en de Durme. Het tafereel is gevat in een oranje omlijsting en is zo in overeenstemming met het raam aan de overzijde. Het draagt de tekst: S. LUDGERUS 742-809. De glazenier signeerde en dateerde zijn werk: ONTWERP UITVOERING: BAVO TIEBOS – MEI 2000. De wapenschilden zijn die van de bisschoppen van Münster, Gent en Essen, die op de inzegening uitgenodigd waren.

De wapenschilden op het Ludgerusglasraam

De alfa en de omega, het chirogram en het devies CHRISTO TUO VENIENTI OCCURENTE (De komst van uw Christus tegemoet) verwijzen naar de bisschop van Münster, opvolger van Ludgerus. De harp en de schoven en het opschrift ET IN TERRA PAX (En vrede op aarde) komen uit het wapen van Arthur Luysterman, bisschop van Gent, tot wiens dioceses Zele behoorde. De gekruiste zwaarden en pijlen en de wapenspreuk NON EVACUETUR CRUX (Het kruis worde niet weggenomen) verwijzen naar de bisschop van Essen, het dioceses waar Werden deel van uitmaakt.

Voor andere ramen werd lichtgroen glas in lood gebruikt (*verre cathédrale*). Zij brengen een klaar en feestelijk licht.

Op het schilderij met de **Heilige Familie (10)** (anoniem, eind 16de-vroeg 17de eeuw) zien we een intimistisch huiselijk tafereel met het slapende Jezuskind op Maria's schoot, omringd door de oude Jozef met rode puntmuts en de kleine Sint-

Jan, die tot stilte aanspoort. De anatomie en de zacht gemodelleerde vormen van Maria en de kinderen refereren aan de Italiaanse renaissance, de voorstelling van de Jozeffiguur is nog schatplichtig aan de traditie van de Vlaamse Primitieven.

Het **Maria-altaar** staat in vele kerken links van het hoofdaltaar; Maria is de middeles bij haar Zoon. De linkerzijde in de kerk was vroeger de 'vrouwenkant'. Het altaar (Pierre-Jean Buels en Jean-Baptist Voituron, Gent, 1815) werd op maat ontworpen voor het nieuwe **Mariabeeld** (11), daar het oude beeld verdwenen was en het altaar beschadigd werd tijdens het Franse schrikbewind. Het is een portiekaltaar met een nis, zonder tabernakel, en het draagt het Mariamonoogram met in elkaar gevlochten letters. Het marmeren Mariabeeld (toegeschreven aan Artus Quellien de Oude, Antwerpen, 1609-1668) dat in dit altaar prijkt, was in 1806 aangekocht door de toenmalige pastoor-mecenas Sinave bij de Gentse beeldhouwer Karel-Frans Van Poucke (1740-1809). Deze had het bij de liquidatie van een Gentse kloosterkerk tijdens het Franse bewind in zijn bezit gekregen. De Lievevrouw heeft een klassiek, sereen gelaat met hoog voorhoofd en rechte neus, een beate glimlach en golvend haar, dat met een sluier is bedekt. Het beeld was oorspronkelijk wellicht bedoeld voor een nis boven in een portiekaltaar, en dus om van onderen uit bekeken te worden. Dat zou de proportionele verkorting en verlenging van het boven- en onderlichaam verklaren.

De ovaalvormige medaillons naast de portiekaltaren bevatten de portretten ten halve lijve van de vier evangelisten (Jan-Jozef de Loose, Zele, 1818-1819). Aan het Maria-altaar zijn *Lucas* en *Johannes* voorgesteld, auteurs van het derde en het vierde evangelie; aan het Rochusaltaar *Marcus* en *Mattheus*, die het tweede en het eerste evangelie schreven.

De evangelisten in de medaillons

Lucas wordt schrijvend afgebeeld met Onze-Lieve-Vrouw op de achtergrond en een stier als attribuut. In het Oude Testament was een stier de hoogste offergave en in zijn evangelie legt Lucas de klemtoon op de offerende rol van Christus als Opperpriester. Ook schenkt hij veel aandacht aan Maria. Volgens een legende zou hij het portret van Onze-Lieve-Vrouw hebben geschilderd; vandaar werd hij de patroonheilige van de schilders en hun gilden.

Johannes wordt afgebeeld met een boekrol en een arend. Hij kijkt op naar de hemel, vanwaar de visionaire inspiratie komt en schrijft over de geestelijke achtergronden en de grote geheimen van het geloof. Zoals een arend vertoeft hij in hoge, zuivere sferen en verklaart het wezen zelf van Christus.

Marcus wordt afgebeeld met een leeuw. In zijn evangelieteksten spreekt hij met de stem van een leeuw, roepend in de woestijn: *Bereid de weg van de Heer, maak zijn paden recht* (Marc. 1, 3). De leeuw, de koning der dieren, beklemtoont het koningschap van Christus. De evangelist schrijft met een veer in een boek; naast hem staan een tinnen inktpot en een koker met boekrollen.

Mattheus was een tolbeambte die zich bij Jezus had aangesloten. Zijn evangelie begint met een genealogie van Abraham tot Jezus. Hij verwijst naar de voorspellingen van de komst van de Messias in het Oude Testament en naar het menselijke in Christus. Zijn vast attribuut is een engel. Op een schrifrol kopieert de evangelist uit een zwaar boek, gehouden door een engeltje, de profetieën uit het Oude Testament. Voor het engeltje stond wellicht het vierjarige zoontje van de schilder model.

Aan de halfzuilen staan de bustes van **Ludgerus** (12) en **Rochus** (13) (Willem Kerrix, Dendermonde, 1714 en 1717). Ludgerus draagt een hoge bisschopsmijter en een brokaten koormantel. Het hoofd is licht gedraaid, met wapperende, weelderige baard en golvende haartooi. In het voetstuk, op de plaats van de initialen S. L. (*Sanctus Ludgerus*) kan het zilveren *osculatorium* met de relikwie van de heilige geplaatst worden. De relikwie is een schenking van Theodor Thier, prelaat van Werden, en werd in 1721 plechtig verheven in aanwezigheid van bisschop Philippus-Erard van der Noot en een delegatie van de abdijs van Werden. De relik wordt nu in de reliekenkast in de sacristie bewaard.

De tegenhanger van het beeld van Ludgerus is het borstbeeld van Rochus. Rochus van Montpellier (1295-1327) leefde als pelgrim, verzorgde de pestlijders en liep zelf de ziekte op aan de dij. Een hond bracht hem brood en likte de wonde schoon. Hij werd aangeroepen tegen allerlei ziekten, maar vooral tegen de pest. De Sint-Rochusconfrérie leeft voort op de nieuw ontstane Kouterparochie (1963). Hier staat Rochus afgebeeld zonder attributen, met gedraaid hoofd, korte baard en weelderige krullen. Ook hier kan op de plaats, gemerkt S. R. (*Sanctus Rochus*), zijn reliek geplaatst worden.

De sokkels waarop de beelden rusten zijn nieuw (1983). De originele sokkels van Kerricx bevinden zich in de sacristie. De beelden en hun sokkels waren aanvankelijk geschilderd in witmarmerimitatie en gedeeltelijk verguld. Dat blijkt uit de kerkrekening van 1721: *Aan J.-B. Hendrickx voor het erverven ende vergulden van het belt S. Ludgerus*. De beelden werden in 1983 gedecapeerd.

De rechterzijbeuk

In de rechterzijbeuk staat het **Sebastiaansaltaar (14)** uit 1818. Vooraan staan de initialen S. S. (*Sanctus Sebastianus*). In de nis staat het houten beeld van Sebastiaan (vóór 1774). Het beeld draagt een rocococartouche en staat op een cilindersokkel met de letters S. S. (*Sint-Sebastiaan*). Het werd geschonken door de aloude handbooggilde en in de processies door de schutters megedragen. *Sebastiaan* was een officier in de lijfgarde van keizer Diocletianus (3de eeuw), die zijn positie gebruikte om christenen te helpen. Hij werd echter ontmaskerd, met pijlen doorboord en voor dood achtergelaten. Maar door de zorgen van de Heilige Irene herstelde hij. Nadien verweet hij de keizer diens wandaden. Hierop werd hij met knuppels doodgemarteld. Zijn graf in de catacombe langs de *Via Appia* (Rome) was reeds vroeg het voorwerp van bijzondere verering. Hij wordt aangeroepen tegen de pest, die onverhoeds als een pijl de mens treft. Sebastiaan was bovendien de patroonheilige van de boogschutters.

Het glasraam met het **Offer van Melchizedek (15)** (Camille Ganton-Defoin, Verviers, 1923) werd door de bevolking geschonken aan de eerste deken van Zele, Adolf-Vitalis De Stoop (1849-1929), ter gelegenheid van zijn gouden priesterjubileum en zijn zilveren jubileum als pastoor, zoals af te leiden valt uit het opschrift onderaan in de omlijsting: *OBTULERUNT FILII ZELOSI PRIMO DECANO PAROCHO JUBILANTI met jaarschrift 1923* (De ijverige Zeelse zonen schonken dit aan hun eerste jubilerende pastoor-deken). En nog: *1898 AAN DEN Z.E.HEER ADOLF DE STOOP 1923*. Het glasraam is opgevat als een processievaan-

del met lobben, gemaakt in de traditie van de Sint-Lucasscholen met centraal de offerende opperpriester *Melchizedek*. Bij de terugkeer van het zegevierende leger van Abraham droeg Melchizedek, koning van Jeruzalem, een offer op van brood en wijn, een voorafbeelding van de eucharistie, en zegende aartsvader Abraham. Onder aan het glasraam staat overigens de tekst: MELCHISEDECH PROFERENS PANEM ET VINUM BENEDIXIT EI (Melchizedek offerde brood en wijn en zegende hem - Gen. 14, 18). De tekst maakt duidelijk dat de eucharistische thematiek verwijst naar het priesterschap van de jubilaris.

De ledenlijst van de BROEDERSCHAP VAN H. SACRAMENT DES AUTAERS (1929) herinnert aan het genootschap dat het Allerheiligste op Sacramentsdag permanent aanbad en het met een lantaarntje vergezelde in de processies. De lijst is versierd met engeltjes, korenaren en druiventrossen en werd gerealiseerd onder de EERE HOOFDMAN DE ZEERW. H. TH. DE KEUKELAERE PASTOR-DEKEN.

Uit de voormalige kerk komt het waardevolle schilderij **Christus tussen de twee moordenaars (16)** (Vlaamse school, eind 16de-vroege 17de eeuw). Naar een akte van 27 maart 1608 werd een triptiek door de abt van Werden, Konrad Cloedt (1601-1614), aan de Sint-Ludgeruskerk geschonken om het voormalige hoofdaltaar te sieren. Het middenstuk stelde Christus voor tussen de twee moordenaars. De zijluiken stelden voor: op de voorzijde de Olijfhof en de Verrijzenis en op de rugzijde Ludgerus met achter hem een prelaat. De rugzijde van het andere zijluik was aanvankelijk onbeschilderd gebleven. Pas vijf jaar later, in 1613, liet abt Konrad Cloedt door Gaspar de Craeyer (Antwerpen, 1584-1669) op het onafgewerkte paneel zijn portret en de figuren van zijn patroonheilige en de Heilige Benedictus schilderen (Gemeenterekeningen, Zele, 1613). Beide zijluiken gingen echter verloren onder het Franse bewind.

Op Golgotha staan drie T-kruisen opgesteld. Centraal hangt Christus, het grauwwitte lichaam in S-vorm, de ogen ten hemel gericht. Op een vel perkament staat in het Hebreeuws, het Grieks en het Latijn: *Jezus de Nazareeër, koning der joden*. Rond de voet van het kruis kronkelt zich de paradijsslang, belichaming van de boosaardige machten. Vóór het kruis liggen een schedel en beenderen: Golgotha betekent *schedelplaats*. Een doorzichtige glazen bol met gouden kruis is het symbool van Christus, *Salvator mundi* (Redder van de wereld). Links hangt in schuine opstelling de goede moordenaar; rechts de slechte moordenaar, krampachtig en getormenteerd, met een duivelse tronie. Beiden hebben een donkerder huidskleur. Onder het kruis staat Sint-Jan in een getorste houding met naast hem Onze-Lieve-Vrouw en nog twee andere vrouwen. Maria Magdalena is half geknielend en biedt de stervende Christus een koraalrood zalfpotje aan. Achter haar krijgen wij een vergezicht op de stad Jeruzalem in een onwezenlijk, blauwachtig licht. Op een kronkelweg keren mensen terug naar de stad met ladder en stokken.

Nog in deze zuidbeuk staat een **biechtstoel (17)** (Philip Nijs, Temse, 1768). De drie ruimten zijn van elkaar gescheiden door vier boeteheiligen, die de zondaar

tot rouwmoedigheid moeten aanzetten: de Tollenaar, Johannes de Doper, Jan Nepomucenus en de Verloren Zoon. De figuren zijn gemaniëreed, het beitelwerk is droog en hoekig, de rococoversiering asymmetrisch.

De rouwmoedige tollenaar voelde zich zo schuldig bij het innen van de belastingen dat hij in de synagoge achteraan bleef en zich rouwmoedig op de borst klopte: *God, wees mij zondaar genadig* (Luc. 18, 14). Hier wordt hij verbeeld door een kalende oude man met gegroefd voorhoofd en waaierende baard, die zich op de borst slaat.

Jan de Doper, de ‘roepende in de woestijn’, heeft de mond halfopen. Hij draagt een vacht uit kemelshaar en houdt een kruisbanier vast, symbool van de eindzege. Aan zijn voeten rust een zachtvaardig, wollig lam, dat – zoals Christus – het zoenoffer voor onze zonden is. Sint-Jan getuigde bij het Doopsel van Christus ook over diens macht om zonden te vergeven: *Zie het Lam Gods, dat de zonden van de wereld wegneemt* (Joh. 1, 29).

Jan Nepomucenus, een priester uit Zuid-Bohemen, werd vicaris-generaal van de aartsbisschop van Praag en raakte in conflict met koning Wenceslas IV van Bohemen over vrijheden van de Tsjechische kerk. Hij was hofaalmoezenier en biechtvader van de koningin. Omdat hij bij de koning het biechtgeheim niet wou schenden, werd hij gefolterd en vanaf de Karelsbrug in de Moldau geworpen, waar hij verdronk (1393). Hij werd begraven in de domkerk van Praag en weldra vereerd als volksheld en als de bewaarder van het biechtgeheim. In Europa vinden wij zijn beeld terug op bruggen, waar bij duisternis devotiekaarsen wat licht brengen. Hij is de beschermheilige tegen verdrinking. Hier draagt hij een sierlijk neervallende toog met veel knoopjes, een halflang superplie met kant, de hermelijnen *mozetta*, het schoudermanteltje van de kanunniken, en de bonnet als hoofddekse. De palmtak in de hand is het symbool van de overwinning. Aan de voet van het beeld signeerde en dateerde de beeldhouwer zijn werk: PHI: NIJS 1768.

De parabel van de Verloren Zoon is bekend. De verarmde varkenshoeder is bij Philip Nijs een gespierde jongeman, halfnaakt met schrale lompen en onverzorgd haar. Achter hem ligt een zwijntje.

Op een gebroken fronton staat ook nog het bas-reliëf *Christus bij Simon de farizeeër*, gevat in een cartouche. Christus zit aan tafel met drie farizeeërs, maar wordt er zonder veel plichtplegingen ontvangen. Maria Magdalena wast Zijn voeten. Op de banderol onder de cartouche stond ooit: REMIT[TUNTUR] TIBI PEC-CATA (Uw zonden zijn u vergeven – Luc. 7, 48). De letters zijn nog amper te lezen.

Tussen de tweede en de derde zuil staat de **preekstoel (18)** (Willem-Ignaas Kerricx, Antwerpen, 1716), zodat de predikant van overal goed zichtbaar en hoorbaar was. Bij de liturgische vernieuwingen na het tweede Vaticaans concilie (1962-1965) verloor de kansel zijn functie. De ronde kuip heeft een gebroken kroonlijst en drie dubbel gevleugelde engelenhoofden, met guirlandes verbonden. De basis van de kuip is gewelfd en draagt een bandversiering. Twee engelen tillen in hun vlucht blijkbaar zonder veel moeite deze kuip, die illusionistisch lijkt te zweven. Onderaan zit de ontmoedigde profeet Elia, ingeslapen onder een bremstruik. De beeldhouwer plaatste er een duif in, symbool van

de Heilige Geest, en een papegaai, symbool van de welsprekendheid. Een engel reikt Elia een kruik water en brood aan en verwijst naar hetzelfde tafereel op het centrale altaar en naar het tabernakel, waar het eucharistisch brood bewaard wordt.

De profeet Elia

“Elia trok een dagreis ver de woestijn in en kwam bij een bremstruik. Hij zette zich eronder neer en bad om de dood: *Het wordt mij te veel, Jahwe; laat mij sterven.* Daarop ging hij onder de bremstruik liggen en sloep in. Maar opeens stootte een engel hem aan en zei tot hem: *Sta op en eet.* Hij keek op en zag een geroosterd brood en een kruik water. Hij at en dronk, maar legde zich weer te ruste. Voor de tweede maal stootte de engel van Jahwe hem aan en zei: *Sta op en eet, anders gaat de reis uw krachten te boven.* Toen stond hij op, at en dronk. En gesterkt door dat voedsel liep hij veertig dagen en nachten tot hij de berg van God, de Horeb, bereikte” (1 Kon. 19, 4).

Boven aan de trap van de kansel houden zwevende putti voor de predikant een gordijn open. Vanaf het galmbord geeft de Heilige Geest, in de vorm van een duif, hem goddelijke inspiratie. Ook het klankbord wordt schijnbaar moeiteloos door engeltjes gehouden en lijkt te ontsnappen aan de wetten van de zwaartekracht. Het is echter met ijzeren staven bevestigd aan de zuilen en opgehangen aan de gordelboog. Op de zijkant van het baldakijn staan in bas-reliëf tussen puttihoofdjes zes van de twaalf sterrenbeelden uit de dierenriem. De zodiaktekens zijn hier twee aan twee gegroepeerd: de schorpioen en de kreeft, de vissen samen met de waterman met wolken en kruik, de weegschaal en de tweeling. Zij volgen echter geen bepaalde orde. De aloude dierenriem is het symbool van de opeenvolging van de dagen. Wij treffen hem ook aan in gotische kerkportalen.

De krulelementen op het klankbord, de putti en de draperieën zijn van een lichtere houtskleur en werden later toegevoegd. Aan de voorzijde zit in een ovale omlijsting een Christushoofd in bas-reliëf. Het wordt bekroond met bloemkransen en is omringd door dartelende cherubijntjes, waarvan één met de tien geboden, één met het kruis van het geloof en één met een hostiekelk. Op een banderol staat in vergulde letters met het verborgen jaarschrift 1716: HOC OPUS DEDERUNT DEO SVO ZELOS! ZELENSES (Dit kunstwerk schonken de ijverige Zele-

naars aan God). Achteraan zijn in ovale portretmedaillons Petrus en Paulus afgebeeld. Allerlei putti stoeien op guirlandes; de vele engelen en engeltjes (24!) verbinden het aardse met het hemelse.

De trapleuning heeft krulvormig ajourwerk, bloemen en vruchten. De trap wordt geflankeerd door twee hermen, mensfiguren ten halven lijve met een rechthoekige pilaster als voetstuk: *Mozes* met de tien geboden en met stralend hoofd, *omdat hij met Jahwe gesproken had* (Ex. 34, 29), en zijn broer *Aäron* met het wierookvat. Het Oude Verbond wordt hier gevisualiseerd als een voorafbeelding van het Nieuwe: Mozes en Aäron hebben het Israëlitische volk uit de Egyptische slavernij geleid en gaan de predikant vooraf, die de Blijde Boodschap brengt. Aäron draagt de hogepriesterlijke kledij, zoals voorgeschreven in het boek *Exodus*: het hoofddekseel met een bloem, de tuniek met brede halsuitsnijing en een gouden borstplaat met twaalf edelstenen in een zetting van vier bij drie. De edelstenen moeten Jahwe herinneren aan de twaalf stammen van Israël. *Vervolgens moet ge op onyxstenen de namen van de zonen van Israël graveren en de stenen in gouden zettingen vatten. Ge moet ook kettinkjes maken van zuiver goud en die aan de zettingen bevestigen* (Ex. 28, 9).

Rond de preekstoel staat een kunstig **smeedijzeren hek** met koperversiering (Jean-Baptist Nobels, Zele, 1784). Een fraai gesmede afsluiting met spiraalvormen draagt centraal in gedreven roodkoper de buste van Ludgerus met zijn naam op een banderol. Links en rechts staan in geelkoper de monogrammen I.H.S. en S. MARIA met in elkaar verweven letters. De kunstsmid en zijn medewerkers hebben op de balustrade bovenaan hun naam en de datum vereeuwigd: J.-B. NOBELS ME FECIT. ZELE. 1784 (J.-B. Nobels maakte mij) en IBBP KM 1783 en DVD KME 1784.

Aan de zuil links van de preekstoel staat de veeheilige **Nicolaas van Tolentijn** (19), met een rund aan zijn voeten (Jean-Baptist Mareels, Antwerpen, 1861). Nicolaas van Tolentijn genoot in de landbouwgemeente Zele een speciale verering: op de Dries was een kapelletje aan hem toegewijd (1873) en de Sint-Ludgeruskerk bezit van hem een relikwie. Rechts staat de patroonheilige van de imkers, **Ambrosius** (20), met bijenkorf (anoniem, 17de eeuw). Ambrosius draagt met zwier de koorkap en de kromstaf. Als landbouwheilige kende hij in Zele een grote verering: de kerk heeft een relik van hem en zijn beeld werd in de processies meege dragen door de Broederschap van de Heilige Ambrosius. Het beeld van Nicolaas werd in opdracht van de kerkfabriek gemaakt als tegenhanger van

het beeld van Ambrosius. De vergelijking tussen beide, de 19de-eeuwse Saint-Sulpicestijl en de 17de-eeuwse barok, is boeiend.

Sint Nicolaas van Tolentijn en Sint Ambrosius

Nicolaas is niet de grote kindervriend uit Mira, maar een Italiaanse augustijn van Tolentijn (1245-1305), prediker en ziekgenezer. Hij werd de beschermheilige van het hoornvee en werd aangeroepen tegen mond- en klauwzeer en veesterfte. Zijn verering in Zele stond onder impuls van de Dendermondse augustijnen, de *beestenpaters*. Op zijn feestdag, 10 september, werden sinterklaasbroodjes gewijd en onder het veevoeder gemengd, om de dieren te beschermen tegen de 'kwade hand' (denk aan het sint-hubertusbrood tegen de hondsdolheid).

Ambrosius, de bezielde bisschop van Milaan (339-397), kreeg de titel van kerkleraar. Hij is de schutspatroon van de imkers omdat bijen hem volgens de legende na zijn geboorte zoet hielden met honing.

Het schilderij **Ludger zijne zending ontvangende van den paus Adriaen (21)** (Jan-Jozef de Loose, Zele, 1811) is het pendant van het veeleer academische en koele werk *Ludger bij Karel de Grote* aan de overzijde. Hier toont De Loose zijn kennis van de barokke schilderkunst in compositie en goudkleurige, warme tinten. Het geopende rode gordijn en de gedraaide houding van de gemijterde figuur links leiden de blik van de toeschouwer cirkelvormig over het doek. Paus Hadrianus I zit op een gouden troon en draagt een tiara en een koorak, rijkelijk versierd met gestulpt goudborduursel. Hij reikt aan de geknielde Ludger in grijze pij een document: HADRIANUS SEVERUS SERVORUM DEI DILECTO FILIO LUDGERO SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM. DIE... (Hadrianus Severus aan Ludgerus, de uitverkoren zoon der dienaren van God, heil en

onze apostolische zegen. Op de dag...). Ludger ontvangt zijn missioneringsopdracht en de relieken van Christus, Maria, Petrus en Paulus om ze in de nieuwe altaren te plaatsen. Zijn jongere broer Hildigrim kijkt toe, leunend op een pelgrimsstaf. Op de achtergrond gemijterde geestelijken, een kardinaal en een Italiaans landschap. De lijst vermeldt met de verscholen datum 1811 en vermoedelijk met een beschrijving: DONAVIT ECCLESIAE ZELENSI INSIGNIS MATRONA (Een uitzonderlijke dame schonk dit werk aan de Zeelse kerk). Wanneer er INSIGNI zou staan, klinkt de vertaling: *Een dame schonk dit werk aan de uitzonderlijke Zeelse kerk.*

De **rococobiechtstoel (22)** in het midden is de tegenhanger van deze in de linkerbeuk (Philip Nijs, Temse, 1767). Op het fronton staat in een asymmetrische cartouche de portretbuste van *Jan Nepomucenus*. Op de achtergrond: een folterpaal en de Karelsbrug over de snelstromende Moldau.

Vooraan staat het beeld van **Jozef**, achteraan dat van **Antonius** (Jean-Baptist Mareels, Antwerpen, 1858). Van beide heiligen bezit de kerk een reliek. De eikenhouten sokkels dragen een Christushoofd, een mijter en drie armenbroden. Jozef was de voedstervader van Jezus en de bruidegom van Maria. Hij stamt uit het huis van David en was timmerman. Hij woonde in Nazareth, trok met zijn zwangere vrouw naar de volkstelling in Bethlehem waar Jezus geboren werd, vluchtte met zijn gezin naar Egypte en keerde terug naar Nazareth.

Antonius (1195-1231), geboren in Lissabon, werd eerst augustijn, dan franciscaan. In opdracht van Franciscus van Assisi trok hij naar Noord-Italië (Padua) en Zuid-Frankrijk om er het geloof te verkondigen. Deze volkse heilige wordt aangeroepen voor het terugvinden van verloren voorwerpen.

Het middelste beeld is van de onttroonde patroonheilige van de kerk, **Michiel**, de aartsengel in gevecht met de draak, het symbool van het kwade. Michiel was de leider van de hemelse strijdkrachten tegen Lucifer, hoofd van de opstandige engelen. Het beeld draagt als opschrift op een koperen plaatje: AANGEBODEN DOOR DE DIJKENAREN AAN DEN EERW. HEER DE STOOP TER GELEGENHEID ZIJNER INHULDIGING ALS PASTOOR VAN ZELE – 1898.

Het schilderij **Extase van Franciscus (23)** is een wondermooi werk (anoniem, eerste helft 17de eeuw). Franciscus van Assisi (1181-1226) was de zoon van een rijke lakenkoopman en werkzaam in de handel van zijn vader. Hij was een vrolijke kerel. Toen hij zwaar ziek werd, kwam hij tot inzicht en leidde hij geduren-

de twee jaar een kluizenaarsleven in Gubbio. Hij trok rond al predikend en verzamelde een groep volgelingen rond zich, de *fratres minores* (de mindere broeders), de latere franciscanen. Hij predikte de armoede en de liefde voor de natuur en de dieren. Men noemde hem *il poverello* (de kleine arme). Hij predikte voor de vogels en schreef het beroemde *Zonnelied*. Hij ontving de stigmata, de wonden van Christus. Op het schilderij houdt Franciscus een bijbel vast en raakt in mystieke vervoering na het lezen van het lijdensverhaal van Christus. Hij wordt door een engel ondersteund. Hij draagt een bruine pij met een koord met drie knopen, die verwijzen naar de geloften van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid. Een andere engel omklemt de passiewerktuigen. Het schilderij draagt het opschrift DIE 15 AUGUSTI 1807 DONO DEDIT ECCLESIAE SVAE PAROCHIALI P.-F.-J. SINAVE, PASTOR IN ZELE, ANNO AETATIS SVAE 54, CURAE PASTORALIS 26 INEUNTE (P.-F.-J. Sinave, pastoor in Zele, gaf dit schilderij aan zijn parochiekerk op de leeftijd van 54 jaar, in het begin van zijn 26ste jaar pastoraat op 15 augustus 1807). Het komt vermoedelijk voort uit de ravage die de Franse Revolutie aanrichtte.

De **biechtstoel** (24) achteraan (Willem Kerricx, Dendermonde, 1713) is de tegenhanger van de biechtstoel in de noordbeuk. Hij is bekroond met een toegevoegd bas-reliëf met de buste van Petrus en diens sleutels (Jean-Baptist Mareels, Antwerpen, 1860). Op de middelste pilasters dragen duifjes guirlandes met vegetale motieven; onderaan hangen vissen. Boven het priesterhokje zoenen twee liefvallige amorettenhoofdjes elkaar, een waar symbool voor het sacrament van de 'verzoening'. Twee putti houden de initialen I.H.S. Aan de kamertjes van de biechtelingen hangen grotesken in Florisstijl met een puttohoofd. Op de rugwand staan in bas-reliëf een *Onze-Lieve-Vrouw van Smarten*, met zwaard doorboord, en een *Christushoofd*.

Het **offerblok** achteraan in de kerk (19de eeuw) is voor het WERK DER BROODEN VAN ST.-ANTONIUS. Er zijn twee geueven, één met het opschrift VRAGEN en één met het opschrift GIFTEN. Armen kunnen om hulp verzoeken en worden gehol-

pen door wie op zoek is naar een waardevol verloren voorwerp. De aalmoezen geofferd voor het terugvinden van het voorwerp worden immers aangewend voor het 'armenbrood'.

De westkant

Als tegenhanger van de doopkapel werd dit zijportaal ingericht als **rouwkapel (25)**. Binnen staat het missiekruis (Matthias Zens, Gent, 1891), herinnerend aan een volksprediking door paters redemptoristen in 1891, die de devotie van de wekelijkse kruisweg aanprezen.

De deurvleugels zijn gedecoreerd met geajoureerd reliëfwerk (Willem-Ignaas Kerrix, Antwerpen, 1738). Linksboven zit een putto die het kruis verheft, symbool van het geloof; rechts een putto met een hartje in de hand, symbool van de liefde. Een schelpornament wordt omgeven met barokke vazen. Een bas-reliëf in cirkelvorm, *Christus verdrijft de kooplieden uit de tempel*, is bij de vroegere ingang opgehangen als waarschuwing om in het Huis des Heren geen devotionalia te verkopen. *In de tempel trof Jezus de verkopers van runderen, schapen en duiven aan en ook de geldwisselaars die daar zaten. Hij maakte van touwen een gesel, dreef ze allemaal uit de tempel, ook de schapen en de runderen; het kleingeld van de wisselaars veegde Hij van de tafels en wierp die omver. En tot de duivenhandelaars zei Hij: Weg met dit alles! Maakt van het huis van mijn Vader geen markthal!* (Joh. 2, 13). Het tafereel met illusionistische diepteschepping is vol actie en beweging door de diagonaalwerking.

Links het **rouwbord** of *obiit* van barones Hermina van Zuylen van Nyevelt (1853-1886), eerste echtgenote van messire Alban Kervyn; rechts dat van Alban Kervyn zelf (1848-1892), die een tweede huwelijk aanging met gravin Pauline de Borchrave d'Altena. Het echtpaar bewoonde het kasteel Hof ten Goede in Zele; hun grafzerk met wapenschild bevindt zich op het kerkhof van Zele. Rouwborden worden bij het overlijden van een edelman, edelvrouw of bisschop voor het praalbed geplaatst in het sterfhuis en voor de katafalk of de kist bij de uitvaartdienst. Ze worden nadien in de kerk opgehangen.

Ter herinnering aan de kerkwijding is boven het westelijke segmentboogvormige venster het **wapenschild (26)** gekapt van monseigneur Philippus-Erad van der Noot (1638-1730), dertiende bisschop van Gent en graaf in de Ridderchap van Brabant. Hij bevorderde de bouw van de Zeelse kerk en wijdde ze, zoals de tekst onderaan meedeelt: CONSECRACTA QUINTA OCTOBRIS MDCCIII (gewijd op 5 oktober 1704).

De heraldische beschrijving van de wapenschilden

(sabel = zwart; sinopel = groen; griffioen = een fabeldier, half leeuw, half arend)

Hermina van Zuylen

Van zilver, bekleed met drie zuilen van keel, geplaatst twee op één. In sabel, een keper, vergezeld in het schildhoofd rechts van een eikel, gestrengeld en gebladerd van twee stukken, en links met een zespuntige ster, alles van goud, en in de schildvoet met arendsbeen van zilver. Het schild getopt, met een helm van zilver, getralied, gehalsband, gesierd en omboord van goud, gevoerd en gehecht van keel en lazuur en gewrongd. Het schild gekroond met de rangkroon van barones en gehouden rechts door een klimmende griffioen en links door een leeuw, beide van goud, genageld en getongd van keel. Wapenspreuk FORTITER ET LEVITER (Onversaagd en gezwind) in letters van sabel op een lint van zilver. Opschrift: NATUS 5 JANU 1853 OBIIT 28 MAI 1889 (geboren / gestorven) waarin enkele verschrijvingen.

Alban Kervyn

Helmteken: een uitkomende griffioen van zilver. Het schild gehouden rechts door een omziende griffioen, links door een omziende leeuw, beide van goud, getongd en genageld van keel. Opschrift: NATUS 11 APRILIS 1848 OBIIT 3 DEC. 1892.

Bisschop van der Noot

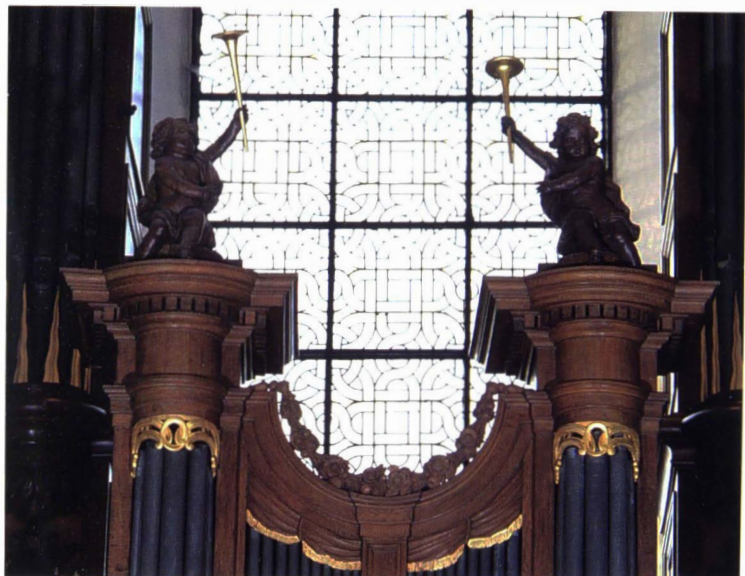
Van goud, met vijf schelpen van sabel, kruiselings gerangschikt. Het schild gekroond met de grafelijke kroon van de Ridderschap van Brabant en getopt door een bisschopshoed in sinopel, met koord en kwasten aan elke zijde, gerangschikt in drie rijen. Het schild gehouden door twee engelen van goud. Wapenspreuk: RESPICE FINEM (Hou uw einddoel voor ogen).

Het doksaal (27), daterend van 1704, wordt afgesloten met een hoge, houten borstwering, waar balusters afwisselen met consoles. Hierop staan grotesken gesculpteerd: onder een saterkop, puttohoofd of schelpmotief hangen bloemen, vruchten en fluiten, zelfs een panfluit. Het portaal heeft een rechthoekig grondplan. De dubbele lijkdeur met korfboog en twee kleinere zijdeuren sluiten het tochtportaal af. De aanslag van de binnenportaaldeur draagt gebeeldhouwde eikels en eikenbladeren.

Op het doksaal, rond het barokke westraam, staan drie elegante, classicistische meubels opgesteld als gedeelde orgelkast (ontwerp: Pieter Landuyt, Zele, 1778; uitvoering: Joannes Montoisi, Rupelmonde, 1780). Ze vormen rond het westraam een architectonisch geheel en bergen achter sierlijke tinnen frontpijpen het nog grotendeels authentieke pijpenbestand van een Lambert-Benoit Van Pete-

ghemorgel. De gedeelde orgelkast is typisch voor de orgelbouwers Van Peteghem. De vier torens van het front dragen op hun koppen vergulde trompetten, lieren en potten met een vlam. Ook tussen de pijpvoeten krullen vergulde vlammen en aan de bovenrand hangen vergulde lambrekijns. Onder de kroonlijsten is een getande sierlijst aangebracht. Op de buitenste consoles staan in reliëf een viool en een citer, opgehangen aan een lint met een strik. De consoles in het midden dragen houten fluiten en een opengeslagen boek, met als tekst links: LAUDA SION SALVATOREM (Loof Sion uw Redder), en rechts: MAGNIFICAT ANIMA MEA DOMINUM (Mijn ziel prijst hoog de Heer). Op de kleine, loze orgelkast vooraan zijn boven- en onderaan bloemenslingers gesculpteerd en op de top zwaaien twee putti met een trompet.

Het orgel (Lambert-Benoît Van Peteghem, Gent, 1780) kwam er op initiatief van pastoor Jan-Denys Jacobs (1702-1782). De claviatuur is lichtjes schuin gedraaid en in de voet van het linkermeubel ingebouwd, zodat de organist ook voldoende voeling heeft met het liturgisch gebeuren vooraan in de kerk. De speeltafel heeft drie handklavieren en een voetklavier. De klavieren van grootorgel en positief

hebben elk 54 toetsen, het echoklavier 30 toetsen, het pedaalklavier heeft een omvang van 27 toetsen. Er zijn 34 registers, waarvan 31 reële en 3 hulpregisters. Er zijn 2061 pijpen voor het sprekend gedeelte, 1 cm tot 4,80 m lang, waarvan 56 in eikenhout. De kleine orgelkast vooraan is een schijnpositief met een front van niet-sprekende sierpijpen en functioneert enkel als decoratief element in het architectonische geheel. Kenmerkend voor het orgel is de compacte opbouw van het binnenwerk. In de linkerkast met claviatuur werden het grootorgel, het echowerk en het positief ondergebracht; de rechterkast is ingenomen door het pedaalwerk. Deze extreem doorgedreven deling der orgelkasten heeft geleid tot een ongewoon complexe constructie.

Van het originele binnenwerk hebben ongeveer 1100 pijpen en de windladen van grootorgel en positief de verschillende transformaties overleefd. De windlevering gebeurt nu met een elektroventilator, die een magazijnbalg voedt onder de doksaalvloer, maar de wind kan ook nog op de oude wijze door orgelblazers manueel worden geleverd door handpompbediening van drie spaanbalgen.

Het instrument onderging in de loop der jaren verscheidene ingrepen die echter de eigen aard en het karakteristieke klankbeeld verstoorden. Bij de restauratie van 1981-1986 werd het oorspronkelijk concept in ere hersteld. Het orgel werd verruimd met een zelfstandig pedaal en een echowerk en het positief werd in de voet van de linkerkast ingebouwd onder het hoofdwerk of grootorgel. Zo is het orgel binnen zijn rococogeaardheid toegankelijk voor een nog ruimere muziekliteratuur van die tijd. Het instrument klinkt opnieuw op de oorspronkelijke toonhoogte, wat belangrijk is voor het verkrijgen van de typerende, historische sonoriteit en de eigen klankkleur. Deze sonoriteit komt uitstekend tot haar recht dankzij de zeer goede akoestiek van de Sint-Ludgeruskerk. Vanaf het doksaal begeleidt en omspeelt het orgel ook de Vlaamse gezangen gebracht door het Familiekoor en de gregoriaanse verzorgd door het Sint-Gregoriuskoor, dat de benedictijentradiatie in deze kerk hooghoudt.

De registratiemogelijkheden van het orgel laten zich horen in een rijkgeschaard kleurenpalet. Zo klinkt het *Plein Jeu* feestelijk en briljant, uitgebouwd in de diepte en de hoogte met een stevig en stralend klankvolume. Een rijk arsenaal van tongwerken vormt het *Grand Jeu* op het grootorgel en het *Petit Jeu* op het positief. Beide werken kunnen met elkaar in dialoog treden en contrasteren, maar kunnen door koppeling ook het grootorgel versterken. De *Cornet 5 r* behoort tot de mooiste uit het huis Van Peteghem. Met een koor van vijf pijpen ontwikkelt hij een heldere doordringende toon. De nog grotendeels authentieke *Kromhoorn* heeft een poëtisch snaterend geluid, de *fluitstemmen* bezitten een ele-

gant, rond en warm timbre en de *Montre 8* laat een volle, zangerige toon horen. Zelfs het speelse aardigheidje van de oude Vlaamse orgelstijl, de *Nachtegal (Rosignol)* ontbreekt niet. Op deze wijze en vooral door zijn oude stemming illustreert het instrument de Vlaamse smaak van de tweede helft van de 18de eeuw.

Het koor

Het priesterkoor, het heilige der heiligen, is feestelijk aangekleed met een erewacht van hemelingen in houtsculptuur, op kleurrijk glas of op schilderijen, in een decor van marmer-, goud- en zilverornamentiek. Het wil de pracht weergeven van het hemelse Jeruzalem.

Een rijk gedecoreerde **communiebank (28)** (Adriaan en Philip Nijs, Temse, 1750) loopt over de hele breedte van de kerk, welvend bij de halfzuilen, en scheidt de benedenkerk van het koorgedeelte. Er zijn deurtjes naar de zijaltaren; twee paneeltjes van de middelste doorgang werden verwerkt tot een voorhangsel voor de nieuwe altaartafel. De communiebank heeft tien opengewerkte sculpturen in bas-relief met taferelen uit de Klassieke Oudheid en het Oude en het Nieuwe Testament. Zij zijn omlijst door rocaillemotieven, scherpe acanthusbladeren, sappige druiventrossen en volle korenaren of zwierige engelenvleugels. Het werk is gesigneerd A. N. bij het rechterdeurtje en de datum 1750 staat vermeld op de volgende console. Wij overlopen de sculpturen van links naar rechts.

De voorstellingen op de communiebank

Pelikaan. Pelikanen buigen hun snavel naar de borst om hun jongen te voeden met de vis die zij in hun keelzak meebrengen; dit leidde tot de fabel dat de ouders zich de borst openreten om de jongen met hun bloed te voeden. De vogel werd het zinnebeeld van Christus, die Zijn bloed te drinken geeft in de eucharistie.

Dorstend hert. Een zondaar op een hert gezeten spoedt zich over golvend water naar een kind toe dat de armen geopend houdt. Het kind (Christus) bloedt uit de vijf stigmata (kruiswonden) en geeft Zijn bloed te drinken.

Mannawonder. Bij hun omzwervingen in de woestijn schonk Jahwe voedsel aan het joodse volk door het manna te laten regenen. Het manna is een voorafspiegeling van de eucharistie.

Christus en de Emmaüsgangers. Op de dag van de verrijzenis begaven twee leerlingen van Jezus zich van Jeruzalem naar Emmaüs en namen onderweg in hun gezelschap een onbekende reiziger op. Zij vertelden hem wat er gebeurd was. De medereiziger verklaarde hoe de profeten het lijden van Christus voorspeld hadden. Bij het vallen van de avond drongen zij aan: *Blijf bij ons, want het wordt al avond. Nadat Hij zich met hen aan tafel had gezet, nam Hij het brood, sprak de zegen uit, brak het en reikte het hen*

toe. Nu gingen hun de ogen open en ze herkenden Hem (Luc. 24, 30).

Naar de richtlijnen van het tweede Vaticaanse concilie werd het altaar centraal opgesteld om de eucharistie te kunnen celebreren met het gezicht naar het volk. Twee panelen van de communiebank werden in het nieuwe altaar verwerkt (1969). Ze zijn eenvoudig van snijwerk (Philip Nijs, Temse, 1750) en verwijzen respectievelijk naar het Oude en het Nieuwe Testament.

Brood en water. Zoals bij de predikstoel handelt het tafereel links over de kruik water en het brood die een engel aan Elia bracht om hem op krachten te helpen. *Daar stond bij Elia een geroosterd brood en een kruik water* (Kon. 19, 6).

Wonderbare spijziging. Het tafereel rechts doelt op het wonder van de broodvermenigvuldiging: *Hij nam de vijf broden en de twee vissen, sloeg de ogen ten hemel, sprak de zegen uit, brak de broden en gaf ze aan de leerlingen, om ze aan de mensen voor te zetten. Vijfduizend hadden van de broden gegeten* (Marc. 6, 41).

Jezus en de Samaritaanse vrouw. Vermoeid van een tocht ging Jezus in Samaria bij de bron van Jacob zitten en kwam er in gesprek met een vrouw, aan wie hij te drinken vroeg. Deze vraag van een jood verwonderde haar, daar de joden met de Samaritanen geen relaties onderhielden. *Jezus antwoordde: Wie van het water drinkt dat Ik hem zal geven, krijgt in eeuwigheid geen dorst meer* (Joh. 4, 14).

Christus verheerlijkt. De triomferende Christus, voorgesteld als *Salvator mundi* (Redder van de wereld), staat op uit het graf en houdt het kruis rechtop. Hij is omgeven met de symbolen van de vier evangelisten.

Daedalus en Icarus. Uitzonderlijk treffen wij een profaan tafereel uit de Klassieke Oudheid aan. Om hun gevangenschap in het labrynt op het eiland Kreta te ontvluchten, hadden de legendarische Daedalus en zijn zoon Icarus zelfgemaakte vleugels aangebonden. Zo beschrijft de Romeinse dichter Ovidius het in zijn *Metamorfosen*. Deze vleugels waren aan het lichaam bevestigd met was. Icarus vond plezier in zijn vlucht en in zijn overmoed vloog hij ondanks de waarschuwingen van zijn vader naar de zon toe. Maar de was smolt en Icarus verdronk in zee.

Ark van het verbond. De verbondsark was door de joden op bevel van Jahwe gemaakt. *Ge moet een ark maken van acaciahout en haar bekleden met zuiver goud. En twee gouden cherubs maken. In de ark moet ge de verbondsakte neerleggen, die Ik u zal geven* (Ex. 25, 10).

De **lezenaar met arend** (Herman Fleisch, Lokeren, 1977) is een kopie van de koperen lezenaar uit de Sint-Laurentiuskerk van Lokeren. De arend is het symbool van de evangelist Johannes. De beeldhouwer signeerde zijn werk in een staartpen van de arend. Op een koperen plaatje: *Geschonken 27.8.1977 Etienne en Suzanne Cooreman-Gribomont.*

De **koorzetels** (begin 19de eeuw) voor de celebranten zijn vervaardigd in empiriestijl. De kerk beschikt ook nog over een stel *sedilia* in Charles X – biedermeierstijl.

Het **trionfkruis** scheidt het koor van de benedenkerk (Albert De Beule, zoon van de Zeelse beeldhouwer Aloïs De Beule, en Modest van Hecke, Gent, 1937). Het kerkarchief bewaart de ontwerptekeningen van dit kruis.

De oude **doopvont** (29) is het oudste sculptuurwerk in de kerk (steenhouwers Nopère, Ecaussinnes, eind 15de eeuw). Samen met de vont van Willem-Ignaas Kerricx bezit de kerk dus twee vonten. Vóór 1983 diende ze achteraan rechts als wjwaterbekken en vóór de bouw van de nieuwe kerk stond zij vermoedelijk in

de narthex. Zij is achtkantig van kuip, schacht, knoop en voetstuk en is geprofileerd met fijn lijstwerk. Aan de bovenrand zijn sporen van een dekselhechting. Op de voet staat aan de noordoostzijde het groeve- of steenhouwersmerk gebeiteld: een dubbel doorstreepte lijn. Zo konden wij de groeve-eigenaars benoemen, lokaliseren en dateren.

De **koorbanken** zijn gegroeid uit de zitbanken, waarin de monniken plaatsnamen voor het officie (Willem Kerricx, Dendermonde, 1712-1714). De opdrachtgever voor de zitjes in het hoogkoor was de abt van Werden, maar de initiatiefnemer was pastoor Jan van Wichelen. De meubels werden echter geplaatst na zijn overlijden, onder zijn opvolger David-Frans van Loqueren. Schepenen en confrérieën van Zele hielpen mee financieren. Aan elke zijde van het koor staat een zit- en knielbank met een hoog dorsaal, waarop in negen schildvormige medaillons het hoofd van een volkshelige in bas-reliëf gesculpteerd is. De voorstellingen houden alle verband met de voormalige altaren, confrérieën en processiegroepen. Van de achttien heiligen zijn er vijf vrouwelijke. De zitplaatsen zijn van elkaar gescheiden door pilasters, bekroond met een composietkapiteel, geïnspi-

reerd op de stenen kapitelen die in dit priesterkoor de muurkroonlijst schragen. Het gestoelte heeft een ajourfront met schelpen, bloemenkransen en metrische barokmotieven.

De heiligen in het koorgestoelte (van links naar rechts)

Severus. Een wever die bisschop werd van Ravenna (4de eeuw), patroonheilige van de wevers. Bisschoppen in deze heiligengalerij dragen een zware, versierde koorkap en meestal een bisschopskruis. In Zele waren de wevers verenigd in de Sint-Severusbond. Hun processiestandaard in fluweel wordt bewaard in het Stedelijk Archief in Lokeren.

Theresia van Avila. De karmelietes (1515-1582) die allerlei mystieke ervaringen had en deze te boek stelde. Zij stichtte de orde van de ongeschoeide karmelietessen met een strenge kloosterregel. Op dit reliëf is zij met een pijl doorboord, beroerd door de goddelijke liefde.

Michiel als veldheer met vleugels, een kruis op het hoofd. In 1592 moest hij als patroonheilige van deze kerk plaats ruimen voor Ludgerus, die aan de overzijde staat.

Bonifatius. De ‘apostel van Duitsland’ (675-754) kerstende de Germanen aan de rechteroever van de Rijn, werd aartsbischop van Mainz en stierf de marteldood in Dokkum tijdens een missie naar Friesland. Bonifatius is in dit koorgestoelte aanwezig op initiatief van de abt van Werden. Zele kende een Broederschap

van Sint-Bonifatius. Hij staat hier afgebeeld in een koorkap, met bisschopskruis en wapperende baard. Zijn beeld en vaandel werden in de processies meedragen.

Jan de Doper. Hij is de zoon van Zacharias en Elisabeth, de wegbereider van de Heer. Hij werd onthoofd op bevel van Herodes Antipas, op verzoek van diens stiefdochter, de danseres Salome. Hij wordt hier voorgesteld als een asceet met wilde haartooi en lange baard, de rechterschouder onbedekt.

Ambrosius, afgebeeld in koorkap met borstkruis, en met een bijenkorf op de achtergrond. Er bestond in deze landbouwgemeente een bloeiende Broederschap van de Heilige Ambrosius. Naast de preekstoel staat zijn beeld.

Catharina. Zij was de dochter van koning Costus uit Alexandrië (eind 3de - begin 4de eeuw), die haar geloof niet wou afzweren voor keizer Maxentius. Zij werd veroordeeld tot het rad, een berechting die evenwel vernietigd werd door een engel. Uiteindelijk werd zij onthoofd. Zij wordt voorgesteld als een mooie prinses in kostbaar gewaad, een kroon op het hoofd en een wiel op de achtergrond. In de oude kerk had *Sente Cathelijne* een altaar. Haar beeld en relieken werden in de processies megedragen.

Jozef. Het reliëfbeeld van de nederige, stille timmerman met een open gezicht. Ooit had hij hier een bloeiende broederschap; ze leeft nog verder in de intussen ontstane Kouterparochie (1963). In de Sint-Ludgeruskerk staat ook zijn beeld, dat in de processies op een troon werd megedragen. Hij is de patroonheilige van de timmerlieden en andere houtbewerkers.

Barbara. Zij is afgebeeld met een toren. In de kerk heeft zij haar beeld, vereerd door de leden van de Confrérie van de Heilige Barbara.

Wij vervolgen met de negen medaillons aan de zuidkant:

Goede Herder. De herder uit de parabel van Christus vond het verloren schaap terug, droeg het verheugd op de schouder en bracht het bij de kudde. Dit medaillon met het mooi gesneden hoofd in haut-reliëf staat op de eerste plaats, dicht bij het hoogaltaar.

Johannes. De Johannes aan deze zijde, een jongeman zonder baard, was de geliefde apostel van Christus. Als evangelist kijkt hij op naar de hemelse visioenen. Hij is de patroonheilige van pastoor Jan van Wichelen, die een rol speelde bij de bestelling van deze koorbanken. Zele had een Broederschap van Sint-Jan.

Paulus. In deze reliëfbuste heeft hij een energieke gelaatsuitdrukking en een wapperende baard. Hij is de patroonheilige van de toenmalige onderpastoor Paul Ghyselins, die vermoedelijk door dit sculpteerwerk te financieren zijn patroonheilige wou eren.

Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën. In Zele genoot en geniet de Lievevrouw van Smarten nog een speciale verering in de Kouterkapel. Haar confrérie bloeit er nog altijd. Zij is hier niet afgebeeld als de Moeder Gods, wel als de Lievevrouw van Smarten, de troosteres der bedrukten. Haar beeld werd op een zilveren troon in de processies megedragen, samen met het zijden vaandel, dat nog steeds bewaard wordt.

Ludgerus. De kerkenbouwer in het Karolingische rijk wordt kalend afgebeeld, met een baard. Hij is gehuld in een koormantel, versierd met zwaar goudbrokaat. Links op de achtergrond staat als vast attribuut een kerk. In

deze galerij van heiligen bekleedt hij de ereplaats, in het midden, een duidelijke verwijzing naar zijn Zeelse patronaatstitel en naar de abdij van Werden.

Arnout. Deze Vlaamse heilige (Tiegem, 1040 – Oudenburg, 1087), ridder onder Boudewijn V van Vlaanderen, werd op latere leeftijd monnik en bisschop. Omdat hij tijdens de pest de mensen aanraadde bier of wijn te drinken in plaats van besmet water, werd hij de patroonheilige van de brouwers. Als ridder is hij net als Sint-Joris patroonheilige van de kruisboogschutters. Hij staat hier als krijgsman in wapenrok. De toenmalige burgemeester van Zele was de hoofdman van de plaatselijke Sint-Arnoutsgilde.

Krispijn, een arme schoenmaker uit Soissons (3de eeuw), die kosteloos schoenen maakte voor de armen. Om zijn geloof werd hij gemarteld: zijn huid werd in repen gesneden. Op last van keizer Maximianus werd hij ten slotte onthoofd. Hij is de patroonheilige van de schoenmakers en de leerlooiers. De Zeelse Broederschap van Sint-Krispijn bekostigde deze zitplaats.

Rochus. De pestheilige, patroon van de leden van de Sint-Rochusconfrérie, is afgebeeld met de bedelaarshoed op de rug en de sint-jakobsschelp van het strand van Galicië op de schouder. Het is het insigne van de pelgrims, die terugkeerden van het graf van Sint-Jakob de Meerdere in Santiago de Compostela.

Anna. De moeder van Onze-Lieve-Vrouw wordt voorgesteld als een gesluierde, oudere dame. In de voormalige kerk had zij een altaar. De spinsters, verenigd in de Confrérie van Sint-Anna, bekostigden dit snijwerk. Anna staat in dit gestoelte tegenover Severus, de patroon van de wevers.

Het schilderwerk **Triomf van de rooms-katholieke Kerk (30)** (Jan-Jozef de Loose, Zele, 1823) had als volledige naam *Den zegeprael van onzen H. Catholijken Godsdienst, over de vier weireld delen en de voornaemste ketters en scheurmaekers, als Luther, Calvin, Joannes Hus, Hieronymus van Prague en andere.* Centraal zit een vrouw op de wolken, gekleed in een albe met stola en koorkap en met de pauselijke driekroon op het hoofd. Zij is de personificatie van het pauselijk leergezag van *Onze Moeder de Heilige Kerk*. Zij draagt een monstrans met de hostie: de aanwezigheid van Christus in de hostie, de transsubstantiatie, is een discussie-

punt tussen roomsen en protestanten. Links wenden zes ketters ontdaan het hoofd af, rechts wordt de Kerk geëerd door de werelddelen. Het chronogram op de lijst vermeldt dat het werk een gift is van de parochianen uit het jaar 1823: ZELOSI ATQUE PIETATE CONCORDES DEO SUO SOLI DEVOVENT (Eendrachtig in ijver en vroomheid hebben Zelenaars dit werk aan de ene God toegewijd).

Monstrans: feestelijk versierde gulden drager waarin achter glas de geconsecreerde hostie wordt uitgestald ter verering, aanbidding en zegening in processie en lof. De hostie zit gevat in de *lunula* (maansikkeltje) achter een cilinderglas of in de *oculus* (oog), een hostiedoos met glas. Monstransen werden in de liturgie ingevoerd in 1264, toen paus Urbanus IV het feest van het Heilig Sacrament instelde. De indrukwekkende monstransen kenden hun bloei in de barokperiode na het concilie van Trente (1545-1563), toen de eucharistische Christus centraal werd gesteld. De monstrans op het schilderij is dezelfde als de torenmonstrans die in de schatkamer van de kerk bewaard wordt, maar ze heeft nog het cilinderglas en de *lunula*; ook hebben Ludgerus en Rochus op het schilderij van plaats gewisseld.

Ketters: de Engelse koning Hendrik VIII met pluimenhoed, Calvinj met ascetisch gezicht in profiel, de volronde Luther en links Jan Hus van Praag; Zwingli uit Zürich is in het wit gekleed en onderaan Hiëronymus van Praag.

Werelddelen: Europa vooraan, voorgesteld als een gekroonde vrouw in blauwe mantel. Voor haar liggen de symbolen van kunsten en wetenschappen: een muziekrol, een trompet, een passer en een armillarium (een toestel om de sterren te meten). Azië is een vrouw, getooid met een turkooizen mantel, tulband en parels. Amerika is vertegenwoordigd door een halfnaakte, neerbuigende indiaan met pluimenhoed, een rokje in blauw-wit-rode veren en een pijlenkoker. Naast hem ligt een leeuw, die echter in dat werelddeel niet voorkomt. Afrika is een halfnaakte man met gouden sieraden; ook hij draagt een pluimenhoed en een pijlenkoker. Op de achtergrond rechts onderscheiden wij vaag de kop van een olifant. Het vijfde werelddeel, Australië, is een man op de rug afgebeeld: het was nog grotendeels *terra incognita*, onbekend land.

Kerk: op allegorische wijze voorgesteld door een vrouw met pauselijke tiara, kelk en hostie.

Het schilderij *Cecilia* (31), of met de volledige naam *De H. Cecilia, spelend op haar orgel, omringd door een Koor van Engelen* (Jan-Jozef de Loose, Zele, 1817), draagt op de lijst in gouden letters: GILFTE VAN 'T GEZELSCAP DER MUZICANTEN VAN ZELE. Het jaarschrift is 1817. *Cecilia*, afkomstig uit een Romeins adellijk geslacht, werd gearresteerd omdat zij voor haar woning het christendom predikte. De beulen poogden haar tevergeefs met kokend water te doden. Uiteindelijk werd zij onthoofd. Zij is de patrones van de muziek, omdat haar biografie ver-

meldt: *Terwijl het orgel klonk, zong de maagd Caecilia in haar hart voor haar enige Heer.* Op het schilderij spelen links twee engelen hobo en dwarsfluit. Rechts zit Cecilia aan een positief en luistert mee naar de hemelse muziek. Zoals in de *Kerstnacht* herkennen wij in de gelaatstrekken van Cecilia de vrouw van de schilder. Achter haar speelt een engel fagot en naast haar speelt een andere engel contrabas. Engelen en putti, op wolken gezeten, spelen harp, hoorn, trompet en lier. Het schilderij, gevarieerd van opstelling en in tere, bevallige kleuren geschilderd, behoort tot het betere werk van Jan-Jozef de Loose.

Aan de zuidkant van het koor hangt het **Laatste Avondmaal (32)** (Jan-Jozef de Loose, Zele, 1816). Het gebeuren vindt plaats bij avond: een dubbele olielamp en een bleke maan zijn de enige zichtbare lichtbronnen in dit donkere werk. In het midden zit Christus, met rechts Petrus en links zijn lievelingsapostel Johannes met het hoofd op de tafel. Judas staat helemaal links. De schilder portretteerde Zeelse typen. De hoofden en de handen van de aangezetenen zijn tekenend voor de verschillende reacties op de heilige gebeurtenis. Op de lijst staat het jaarschrift 1816: DONANT DE DECKER AC CONJUX (Geschonken door De Decker en echtgenote). De schilder woonde tegenover de familie De Decker in de Hoogpoortstraat in Zele (nu Cesar Meeusstraat) en was portretschilder van de familie.

Het schilderij **Marteldood van Sebastiaan (33)** (Jan-Jozef de Loose, Zele, 1816) werd bekostigd door de Zeelse Sebastiaansgilde, een schenking die een jaar later

navolging kende, toen de muziekvereniging het doek *Cecilia* aan de overzijde bestelde. Van links naar rechts zien wij een Romeinse honderdman te paard, Sebastiaan halfnaakt aan een boom gebonden, de schutter met pijl en boog, andere soldaten erachter en een kindje met pijlkoker. Het kindje is vermoedelijk Hippoliet, het tweejarige zoontje van de schilder, ons al bekend van het schilderij van de apostel Mattheus. De schutter wacht op het bevel om de eerste pijl af te schieten; hij lijkt eerder de bevelvoerder te viseren dan wel Sebastiaan. Het chronogram luidt: GIFT VAN 'T ZEE'LSCH GENOOTSCHAP VAN DEN HEYLIGEN RIDDER SEBASTIAEN (= 1816).

Aan beide zijden van het hoofdaltaar zit een waardevol **glasraam (34)** (Jean-Baptist Capronnier, Schaarbeek, 1871), geschonken door de kerkfabriek ter gelegenheid van het vijftigjarige priesterschap van Egidius Van Oosthuysse (1789-1874). De teksten onderaan verwijzen naar dit jubileum. Rechts: FELIX ILLUXIT ANNUS QUINQUAGESIMUS CURAE PASTORALIS AEGIDIJ VAN OOSTHUYSE (1871) (Het vijftigste gelukkige jaar van herderlijke zorg van Egidius Van Oosthuysse brak aan). Links: ROMAE PIUM IN ZELE AEGIDIUM VAN OOSTHUYSE OPTATI JUNGIT JUBILAEI CORONA (Een krans verbindt de getrouwheid aan Rome van Egidius Van Oosthuysse met dit aangenaam jubileum in Zele). Het jaarschrift is 3742 en verbergt dus tweemaal de datum 1871. Toen het liberalisme zegevierde en Italië werd eengemaakt, stelde de pastoor zich ultramontaans op als aanhanger van

de rechten van kerk en paus. Onderaan links op de voet van een zuil signeerde en dateerde de glazenier beide ramen: J.-B. CAPRONNIER FECIT 1871 (J.-B. Capronnier maakte dit). De verschillende tafereelen zitten in een neobarokke triomfboog met een drukke architectuur, de zogenaamde Vredeman-De Vriesstijl (1527-1606): Corinthische zuilen, guirlandes, cartouches en parels. Bovenaan op het linkerraam staan het monogram I.H.S. en de naam van MARIA. Rechts het verzonden wapen van Karel de Grote: de Duitse adelaar met de Franse lelies. Wij herinneren aan de datering van het glasraam (1871) en de Frans-Duitse oorlog (1870-1871). Rechts ook het wapen van Zele: twee boekhamers om vlas te bre-

ken, met gekruiste stelen. In heraldische taal (keel = rood; sinopel = groen); *Van goud met twee zwingels van keel, geplaatst op een grond van sinopel, de handvatten in schuinhouding geplaatst.*

De glazenier verdeelde de ramen in twee registers met bovenaan een tafereel in een rondboog, een herhaling van de moerbogen van de benedenkerk, en onderaan telkens drie heiligen. Links: de *Aanbidding van de Koningen*. Tegen een decor in staalblauw glas van antieke zuilen, paarden en voetvolk schenken de Drie Koningen goud, wierook en mirre aan het Jezuskind, gezeten op de schoot van Maria. Achteraan staat Sint-Jozef met gevouwen handen. In drie nissen onderaan staan patroonheiligen, ons al bekend uit het koorgestoelte, want dezelfde confrérieën namen de financiering op zich. Links Barbara met de palmtak van het martelaarschap, zwaard en toren en de tekst SANCTA BARBARA ORA P(RO) N(OBIS) (Heilige Barbara, bid voor ons); in het midden Anna, die de jeugdige Maria in een gebedenboek leert lezen; rechts de gekroonde Catharina, met palmtak, zwaard en rad en de tekst SANCTA CATHARINA ORA P(RO) N(OBIS) (Heilige Catharina, bid voor ons).

Op het raam rechts staan de gemijterde Ludger en zijn leermeester Alcuïnus voor de troon van Karel de Grote. De keizer is omringd door leden van het hof. Vanaf het verhoog van de troon beheerst hij het tafereel. Ludger lijkt een tweedegrangsfiguur. Hij ontvangt een gezegeld document: *la donation de la terre de Zele par Charlemagne à Saint Ludger* (de schenking aan Ludger van het grondgebied Zele door Karel de Grote) (Brieven aan de kerkfabriek, 1869). In het onderste register links staat Rochus met zijn kenmerkende attributen: bruine pij, pelgrimsstaf met kalebas, pelgrimshoed met sint-jakobsschelp en een hond met een stuk brood in de muil. Hieronder staat de tekst SANCTE ROCHE ORA P(RO) N(OBIS) (Heilige Rochus, bid voor ons). In het midden staat Jozef met het groter geworden Jezuskind en een lelie in de hand, symbool van de reine liefde. Tussen de confrérieheiligen prijkt uiteraard ook Gillis, de patroonheilige van de gevierde pastoor, in zwarte monnikspij met pijl en hinde en de tekst SANCTE AEGIDE ORA P(RO) N(OBIS) (Heilige Aegidius, bid voor ons). *Aegidius*, Gillis in het Nederlands, leefde ten tijde van Karel Martel als kluizenaar in de Provence en voedde zich met de melk van een hinde. Toen jagers de hinde wilden neerschieten, werd hij door de pijl getroffen.

De beide ramen vormen een eenheid: in een identiek barok kader komen koningen en een keizer voor, kinderen en heiligen. Door hun warme kleurenrijkdom, het gebruik van staalblauw glas en de soepele loodverdeling behoren deze glasramen tot de betere kunstwerken in de kerk.

Het **hoogaltaar (35)** (Cornelis Van Poucke, Gent, 1793) rust op vijf treden: de onderste twee zijn in grijs Carraramarmer (bardiglio) uitgevoerd, de bovenste in wit marmer. Het tafelaltaar in wit marmer wordt aan de uiteinden gedragen door gecanneleerde zuilen en halfzuilen, twee aan twee. Onder de offertafel bevindt zich een sarcofaag in wit marmer, classicistisch van vormgeving, versierd met een verguld Oog van God. De sarcofaag verwijst naar de relieken van een martelaar, in het *sepulcrum* bewaard. Het oude altaar bevatte een relik van de Heilige Bonifatius (Wijdingakte, Kerkarchief Zele, 1704); deze werd vermoedelijk herplaatst in het nieuwe altaar. Boven het altaar bevindt zich de predella, de kaarsenbank, in goudgeel marmer (*jaune jaspé*) uit de Provence. Het tabernakel in Carraramarmer draagt het christogram P (chiro) en A- Ω (de alfa en de omega) in verguld koper. Het interieur is gedamasceerd, met in goudborduursel I.H.S. Op het tabernakel staat een rond tempeltje, een tempietto, in wit marmer met acht Ionische zuiltjes, die een koepeltje dragen. Het is de expositietroon, bekleed met damast, waar de monstrans uitgesteld wordt ter aanbidding. Het houten convexe deurtje is verzilverd en versierd met wolken, een kelk met hostie en stralenkrans en het Jezusmonogram I.H.S. Bovenaan omringen drie puttihoofdes de voet van een witmarmere kruis met een koperen corpus. Permanent brandt hier het olielampje.

Boven het hoofdaltaar werd als bij een echt theaterpodium de *Verheerlijking van Sint-Ludgerus* toegeschreven aan Jan-Jozef de Loose (1802) in trompe-l'œil aangebracht, grauwchildering op stuc, een imitatie van reliëfbeeldhouwkunst in marmer (Petrus de la Costa, Turnhout, 1804). Ludgerus is zittend voorgesteld, gemijterd, met bisschopskruis en koormantel, de armen gespreid. De heilige wordt omgeven met wolken en putti en een stralenkrans in verguld hout. Een putto wijst in een boek aan: GLORIA HAEC EST OMNIBUS SANCTIS EJUS (Zulke verheerlijking is voor al Zijn heiligen). Twee levensgrote beelden in stuc flankeren het altaar (Karel-Frans Van Poucke, Gent, 1808). Zij zijn geïnspireerd op het renaissancewerk van Jacques Du Brœucq uit Mons (1505-1584). Links een vrouw met een kruis, symbool van het geloof; de vrouw rechts draagt een anker, symbool van de hoop. Met de eucharistie in het midden, het symbool van de liefde, staan hier de drie goddelijke deugden samen. Op een sokkel buigen twee knielende serafijnen voor het Allerheiligste.

Sacristieën en kerkschat

Links en rechts van het hoofdaltaar en achteraan bevinden zich de sacristieën. Een volledige inhoudsbeschrijving valt buiten het bestek van deze publicatie. Wij bespreken enkele oude pronkstukken.

In de sacristie links worden de oude liturgische **gewaden** bewaard. Pastoor Jacob van Wichelen schonk in 1630 een fraai rood ensemble. Van pastoor David-Frans van Loqueren bewaart de kerk gewaden in witte crêpe. Ze werden in 1725 in Antwerpen aangekocht bij de gouborduurder Johannes Macqué. De gewaden van pastoor Jan-Denys Jacobs zijn van witte gedamasceerde zijde met gouborduursel (eerste helft 18de eeuw).

Tot het Zeels patrimonium behoort ook het oude **edelsmeedwerk**: een kelk met pateen en een schaal (Jan Moermans, Antwerpen, 1656), door Catharina van (den) Bossche geschonken aan de Kouterkapel in Zele. Catharina was een Zeelse begijn in het Sint-Alexiusbegijnhof van Dendermonde en verfraaide hier de kapel: haar naam staat gebeeldhouwd in een witmarmeren cartouche. Ook op de voetrand van de kelk staat de schenkster vermeld en op de welving van de voet staan de afbeeldingen van Onze-Lieve-Vrouw van Smarten en de Heilige Catharina. Op de bijbehorende pateen staat een wapenschild met de lijdensattributen van Christus. Op de brede boord van de *telloier ofte lavoier* (1 kg) prijken cherubijntjes die de passietuigen dragen.

Een andere 17de-eeuwse kelk (Philips Moermans, Antwerpen, 1685) draagt op het voetstuk medaillons met Michiel en Ludgerus.

Een grote ciborie (Jan Moermans, Antwerpen, 1663, 60 cm hoog, 2,82 kg) met een granaatsteen op het topkruis draagt op de welving van de voet een afbeelding van Ludgerus. Daaronder staat in een ovaal veld het wapenschild van Zele. Dit is, na het schild op de zilveren breuk van de Zeelse Sint-Sebastiaansgilde, de oudste afbeelding van het gemeentewapen.

De torenmonstrans (Peter van Sychen, Gent, 1641, 87 cm hoog, 6 kg) is het pronkstuk van de kerkschat. In de bovenbouw staat middenin de *oculus*, de hostiehouder, omrand met een krans van geslepen diamanten. Die hostiedoos vervangt sinds 1824 de originele *lunula*, het maansikkeltje, waarover een kristallen cilinder paste. Links staat een beeldje van Ludgerus. Boven het centrale deel vertrappt een gevleugelde en geharnaste Michiel een krijgsman.

Een zilveren schaal (Hubert-Frans Willick, Dendermonde, midden 18de eeuw) heeft op de brede rand een gegraveerde portretbuste en het randschrift S. LUDGERIUS en S. BASTIAEN. Een gelijksoortige schaal leverde Willick aan het Sint-Alexiusbegijnhof van Dendermonde.

Een boekband in zwart leder draagt aan beide zijden een Lievevrouw van Smarten in zilverbeslag (Antwerpen, 18de eeuw) en de zilveren altaarlessenaar (Hubert-Frans Willick, Dendermonde, tweede kwart 18de eeuw) heeft op het

Kelk

Torenmonstrans

Ciborie en schaal

lessenaarsblad een gegraveerde buste van Ludgerus; de zilveren voet vertoont in een cartouche het wapenschild van Zele.

De staf van de ceremoniarius (Antwerpen, tweede helft 17de eeuw) heeft als bovenstuk een beeldje van Ludgerus met een boek in de rechterhand.

In de sacristie worden ook drie processievaandels bewaard, waaronder de **banier van Ludgerus** (begin 19de eeuw). Op het wijnrode fluweel is een ovaal medailon bevestigd met Ludgerus in een romantisch landschap, een kerk in de rechterhand en twee ganzen links achter hem. Het schilderwerk wordt toegeschreven aan Jan-Jozef de Loose.

Het **reliëkenkastje** (midden 19de eeuw). De twee deurvleugels zijn binnenin beschilderd met sjabloonwerk. Rechts staat de tekst: CUSTODIT DOMINUS OMNIA OSSA EORUM - Ps. 33, 21 (De Heer bewaart al hun gebeenten). Links: RESUSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE - Joh. 6, 44 (Ik zal hem doen opstaan op de laatste dag). Hier worden ordelijk 27 zilveren reliekhouders bewaard met relieken van volksheiligen.

Achter het hoofdaltaar ten slotte bevindt zich een achthoekige **torensacristie**. Een trapje leidt naar de rondgang van de verdieping, die afgezet is met een houten balustrade. Aan de zijwanden beneden en op de verdieping zijn ingebouwde bergruimten. In de zoldering van deze sacristie is een ronde opening voorzien om de klokken te hijsen en neer te laten. De opening wordt afgesloten met een houten dekplaat, waarop een zwevende figuur met baard is afgebeeld: God de Vader, omgeven door wolken en putti (grisailleschildering in bruine tinten, toegeschreven aan Jan-Jozef de Loose, Zele).

Eeuwenlang werden in de Sint-Ludgeruskerk door de Zeelse gemeenschap God en Zijn heiligen vereerd en geboorte, liefde en dood christelijk geduid; ze is voor velen het kloppend hart van de gemeente. Het dynamische samenspel van monumentale architectuur, schilderkunst, beeldhouwkunst, edelsmeedwerk, kostbaar textiel, muziek en de zin voor decorum enerzijds en de Godsontmoeting anderzijds is een gebeuren dat velen beroert.

▲ Bibliografie

Voor een uitgebreide bibliografie over Zele verwijzen we naar COENE, F., COUCKE, A., *Bibliografie van Zele, in 1200 jaar Zele*, Heem- en Oudheidkundige Kring van Zele, 2000.

▲ Dispositie van het orgel

Grootorgel

1. Cornet 5 r. (ab cis')
2. Montre 8
3. Bourdon 16
4. Prestant 4
5. Holpijp 8
6. Doublet 2
7. Flutte 4
8. Nazart 2 2/3
9. Tierce 1 3/5
10. Fourniture 3-2 r.
11. Cimal 2 r.
12. Sexquialtera 2 r. sup. (ab cis')
13. Bombarde 16
14. Trompet 8 bas/sup.
15. Clairon 4 bas
16. Vox humana 8

Klaviertessituren

Gr. org.: C-f'''

Pos.: C-f'''

Echo: c'-f'''

Ped.: C-d'

Positief

17. Prestant 4
18. Bourdon 8
19. Doublet 2
20. Flutte 4
21. Cornet 3 r. (ab cis')
22. Nazart 2 2/3
23. Tierce 1 3/5
24. Fourniture 3 r.
25. Cromhooren 8 bas/sup.

Echo

26. Bourdon 8 & Flutte 4
27. Cornet 3 r.

Pedaal

28. Montre 8
29. Prestant 4
30. Mixture 5 r.
31. Trompet 8
32. Tremblant
33. Rossignol
34. Schuifkoppel Gr.org./Pos.

Toonhoogte: a = 405 hertz

Stemming met 3 reine tertsen
op c-e, f-a en g-h

Winddruk: 88 mm waterkolom

▲ Inhoud van de CD

Op de bijgaande CD speelt Antoon Fauconnier op het Van Peteghemorgel van de Sint-Lugeruskerk volgende werken:

1. **Abraham Van Den Kerckhoven** (1618-1701):
Fantasia pro duplici organo in D. 8'16
Registratie: 2, 4, 5, 6, 10, 11, 17, 18, 19, 22, 24, 28, 29 en 30.
2. **Abraham Van Den Kerckhoven** (1618-1701):
Fantasia in G, voor de Cornet. 4'18
Registratie: 1, 2 en 4.
3. **Nicolas Gigault** (1625-1707):
Fugue a 3 parties, du 2° ton, pour la basse de trompette, in g. 3'18
Registratie: 4, 5, 14, 17, 18 en 22.
4. **Jean Baptiste Loeillet** (1680-1730):
uit de Suite in A (1723): 8'01
- *Aria*.
Registratie: 5, 7 en 8; herhaling: 5 en 7.
- *Giga*. [3'49]
Registratie: 4, 5 en 8; herhaling: 4, 5, 6 en 8.
5. **Georg Böhm** (1661-1733):
Partita: *Ach wie nichtig, ach wie flüchtig*, in a. 10'34
Registraties:
  - 1° partita: 2
  - 2° partita: 2 en 8 [1'09]
  - 3° partita: 2, 4 en 8 [2'29]
  - 4° partita: 5 en 7 [3'32]
  - 5° partita: 4 en 5 [4'37]
  - 6° partita: 2, 4 en 6 [5'45]
  - 7° partita: 7 [6'57]
  - 8° partita: 2, 4, 6 en 8 [8'42]

6. **Claude Bénigne Balbastre** (1727-1799):
 Noël: *Votre bonté grand dieu*, (in A) 9'25
 uit de 2° Suite, met 5 variaties.
 - Noël:
   Registratie: 4, 5, 6, 8, 9, 12, 14, 15, 17, 18, 19, en 25
 - 1re et 2e Variation: [1'17] [2'29]
   Registratie: 5, 7, 8, 9, 17, 18 en 25
 - 3e Variation: [3'41]
   Registratie: 5, 7, 8, 18 en 20
 - 4e Variation: [5'24]
   Registratie: 4, 5, 6, 8, 9, 12, 14, en 15
   5, 7, 18, 22 en 25
 - 5e Variation: [7'57]
   Registratie: 1, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 14, 15, en slot + 13.
7. **Johann Ludwig Krebs** (1713-1780):
 uit de *Clavierübung* (1752-53):
 Bewerking op het koraal: *Von Gott will ich nicht lassen*:
Praeambulum, 4'23
Choral en Choral alio modo (in g)
 - *Praeambulum*:
   Registratie: 4 en 5
 - *Choral*: [1'36]
   Registratie: 7
 - *Choral alio modo*: [3'06]
   Registratie: 2
8. **Johann Ludwig Krebs** (1713-1780):
 uit de *Clavierübung* (1752-53):
 Bewerking op het koraal: *Was Gott tut, das ist wohlgetan*:
Praeambulum, 4'19
Choral en Choral alio modo (in G)
 - *Praeambulum*:
   Registratie: 4, 5 en 8
 - *Choral*: [1'33]
   Registratie: 4, 7 en 32
 - *Choral alio modo*: [3'01]
   Registratie: 2

9. **William Boyce** (1711-1779):
 uit de bundel *Ten voluntaries for Organ or Harpsichord* (1779): 4'46
Voluntary in D:
 - *Larghetto*:
 Registratie: 2 en 5
 - *Vivace (met de trompet)*: [1'43]
 Registratie: 4, 5, 12, 14, 17, 18 en 20
10. **William Boyce** (1711-1779):
 uit de bundel *Ten voluntaries for Organ or Harpsichord* (1779): 3'58
Voluntary in G:
 - *Larghetto*:
 Registratie: 2 en 5
 - *Moderato*: [1'07]
 Registratie: 5, 7, 16, 17 en 18
11. **Johann Sebastian Bach** (1685-1750):
 Koraalbewerking op *Liebster Jesu* 2'32
wir sind hier, à 2 Clav. e Ped. (BWV 731), in G.
 Registratie: 5, 7, 12, 18, 20, 28 en 32
12. **Johann Sebastian Bach** (1685-1750):
Fantasia (Concerto) in G (BWV 571) 8'34
 - *Allegro*:
 Registratie: 2, 4, 5, 6, 10, 11, 28, 29 en 30
 - *Adagio*: [4'07]
 Registratie: 2 en 32
 - *Allegro (Chaconne)*: [6'06]
 Registratie: 2, 4, 5, 6, 10, 11, 28, 29, 30 en 31

Biografie van de organist

Organist Antoon Fauconnier (° 1942 Scheldewindeke) is laureaat Orgel en Muziekopvoeding van het Lemmensinstituut. Hij is sedert 1972 organist-titularis op het Van Peteghemorgel van de St.-Ludgeruskerk te Zele. Na enige jaren werkzaam te zijn geweest als zelfstandig orgeldeskundige werd hij in 1973 binnen de toenmalige Rijksdienst voor Monumenten en Landschappen, het huidige Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen van de A.R.O.H.M., aangeworven als orgeldeskundige-inspecteur. In deze functie zet hij zich in voor het behoud, de inventarisatie en restauratie van het Vlaams historisch orgelpatrimonium. Daarnaast is hij ook belast met de zorg voor monumentale klokken, beiaarden en torenuurwerken in Vlaanderen. Over orgels publiceerde hij diverse artikels in het tijdschrift 'Vlaanderen', 'De Mixtuur', 'Orgelkunst' en 'Monumenten & Landschappen'. Samen met Patrick Roose schreef hij het boek 'Orgels van Vlaanderen', en werkt hij nog steeds verder aan de inventarisatie van het Vlaams orgelpatrimonium met de boekdelen: 'Het historisch orgel in Vlaanderen'.

Biografie van de organist

Organist Antoon Fauconnier (° 1942 Scheldewindeke) is laureaat Orgel en Muziekopvoeding van het Lemmensinstituut. Hij is sedert 1972 organist-titularis op het Van Peteghemorgel van de St.-Ludgeruskerk te Zele. Na enige jaren werkzaam te zijn geweest als zelfstandig orgeldeskundige werd hij in 1973 binnen de toenmalige Rijksdienst voor Monumenten en Landschappen, het huidige Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen van de A.R.O.H.M., aangeworven als orgeldeskundige-inspecteur. In deze functie zet hij zich in voor het behoud, de inventarisatie en restauratie van het Vlaams historisch orgelpatrimonium. Daarnaast is hij ook belast met de zorg voor monumentale klokken, beiaarden en torenuurwerken in Vlaanderen. Over orgels publiceerde hij diverse artikels in het tijdschrift 'Vlaanderen', 'De Mixtuur', 'Orgelkunst' en 'Monumenten & Landschappen'. Samen met Patrick Roose schreef hij het boek 'Orgels van Vlaanderen', en werkt hij nog steeds verder aan de inventarisatie van het Vlaams orgelpatrimonium met de boekdelen: 'Het historisch orgel in Vlaanderen'.

